

Filozofski fakultet

Sveučilište u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Odsjek za lingvistiku

Katedra za opću lingvistiku

PSIHOLINGVISTIČKO RAZMATRANJE METAFORA U MENTALNOME LEKSIKONU HRVATSKOGA JEZIKA

Diplomski rad

12 ECTS bodova

Mentor:

dr. sc. Marko Samardžija, red. prof.

Komentorica:

dr. sc. Vlasta Erdeljac, red. prof.

Studentica:

Dorotea Rosandić

Zagreb, 1. srpnja 2014.

Sažetak

Rad opisuje rezultate istraživanja kojim se ispitalo razumijevanje metafora hrvatskoga jezika i funkcioniranje metafora u mentalnim leksikonima hrvatskih govornika. Istraživanje je provedeno anketom otvorenoga tipa, a u njemu je sudjelovalo 38-ero ispitanika. Iako je riječ o interdisciplinarnome radu, primarno se razmatra psiholingvistička perspektiva mentalnoga procesiranja metafora, oslanjanjem na teoriju o poetičnosti uma Raymonda W. Gibbsa¹, zatim na model interaktivnoga aktiviranja Jean Aitchison² te na tezu o razlikovanju obilježja konkretnosti i sličnosti, autora Tan, Barbota, Mourgues i Grigorenko³. Anketa se sastoji od triju zadataka – zadatka s nastavljanjem metafora, dva skalarna zadatka s procjenjivanjem obilježja konkretnosti i sličnosti te zadatka s odabiranjem zajedničkoga značenjskog obilježja dvaju pojmova obuhvaćenih metaforom. Pritom se pretpostavljaju tri hipoteze: 1) ispitanici nastavljaju metafore ili prevođenjem na doslovni jezik ili novim metaforičnim izrazima, 2) procjena višega stupnja apstraktnosti ciljnoga pojma utječe na procjenu veće sličnosti između izvornoga i ciljnoga pojma te 3) postoji pravilnost u isticanju zajedničkih značenjskih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma. Rezultati istraživanja potvrdili su sve tri hipoteze, a njihova je interpretacija detaljno opisana u samome radu. Također, dobiveni rezultati u skladu su s teorijskim okvirom ovoga istraživanja, a znanstveni doprinos rada prepoznatljiv je u kontekstu psiholingvističkih spoznaja, ali i u jezikoslovlju hrvatskoga jezika jer se razmatra upravo funkcioniranje metafora hrvatskoga jezika s obzirom na strukturiranost mentalnih leksikona hrvatskih govornika.

Ključne riječi: *metafora, mentalni leksikon, razumijevanje, hrvatski jezik.*

Key words: *metaphor, mental lexicon, understanding, Croatian language.*

¹ Gibbs, Raymond W., Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.

² Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

³ Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

Sadržaj

1. UVOD	5
2. TEORIJSKI OKVIR	6
2.1. Metafora u jeziku i umu.....	6
2.2. Mentalni leksikon	10
2.3. Metafora u mentalnome leksikonu	14
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	18
3.1. Cilj istraživanja.....	19
3.2. Ispitanici istraživanja	19
3.3. Materijal istraživanja	20
3.4. Hipoteze istraživanja	22
4. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA.....	23
4.1. Prvi zadatak	24
4.2. Drugi i treći zadatak	39
4.3. Četvrti zadatak.....	56
5. ANALIZA REZULTATA POJEDINAČNIH ANKETA	59
6. DISKUSIJA	61
7. ZAKLJUČAK	65
8. LITERATURA	67
9. IZVORI	67
10. PRILOZI.....	68
10.1. Anketa.....	68
10.2. Tablični prikaz objedinjenih rezultata metafora prema kriterijima istraživanja.....	70

Zahvala

Srdačno zahvaljujem svom mentoru prof. dr. sc. Marku Samardžiji na velikoj stručnoj pomoći u pisanju ovoga rada, na susretljivosti i pristupačnosti u provođenju ankete te posebice na jezikoslovnim i ljudskim savjetima koje ću i dalje pamtiti i primjenjivati.

Također, iskrena zahvala i mojoj komentorici prof. dr. sc. Vlasti Erdeljac na brojnim razgovorima o ovoj temi koji su mi bili ujedno i inspiracija i znanstvena vodilja. Njezino strpljenje, ljubaznost i stručnost u psiholingvističkoj znanstvenoj disciplini omogućili su nastajanje ovoga istraživanja, ali su istodobno i osnažili te usmjerili moju cjelokupnu znanstvenu znatiželju na čemu ću joj uvijek ostati duboko zahvalna.

1. UVOD

U ovome radu opisuju se procesi i produkti razumijevanja metafora. Pritom se interdisciplinarnim pristupom isprepliću psiholingvističke postavke, primjerice u proučavanju jezičnoga procesiranja u mentalnome leksikonu, sa saznanjima kognitivne lingvistike, primjerice u opisima konceptualnih metafora. Pritom je uvijek riječ o metaforama hrvatskoga jezika čime ova tematika doprinosi i jezikoslovlju hrvatskoga jezika u širem smislu.

Rad obuhvaća opise istraživanja provedenoga na 38-ero ispitanika metodom ankete otvorenoga tipa. Anketom se provjeravalo razumijevanje metafora hrvatskoga jezika s obzirom na funkcioniranje mentalnih leksikona hrvatskih govornika. Pritom su dva zadatka oblikovana otvorenom formom (u njima su ispitanici zapisivali vlastite odgovore), a dva zadatka bila su skalarnoga oblika. Budući da je anketa obuhvatila obje opisane vrste zadataka, njezini rezultati interpretiraju se i kvalitativno i kvantitativno. Pritom se pretpostavljaju tri hipoteze, a analiza rezultata pokazat će jesu li one utemeljene ili će biti opovrgnute.

Naposljetku, rezultati ovoga istraživanja omogućit će i usporedbu dobivenih podataka s teorijskim okvirom istraživanja. Pritom će se obuhvatiti razmatranja *modela interaktivnoga aktiviranja* Jean Aitchison⁴, zatim pretpostavke o četirima fazama u razumijevanju metafora Raymonda W. Gibbsa⁵ te njegova *teorija o poetičnosti uma* koja se još naziva i *teorijom o inherentnosti figurativnoga jezika*. Također, analiza će obuhvatiti tumačenja i raznih konceptualnih metafora čime se i kognitivnolingvistički pristupi uključuju u proučavanje psiholingvističke perspektive funkcioniranja metafora.

Budući da je tema razumijevanja metafora neiscrpna i otvorena za daljnje interpretacije, ovaj je rad samo jedan od koraka u približavanju cjelovitoj slici funkcioniranja metafora u mentalnome leksikonu. Ipak, anketa provedena među govornicima hrvatskoga jezika rezultirala je empirijski provjerenim podacima koji omogućuju potvrdu pojedinih pretpostavki o strukturiranosti mentalnoga leksikona te o procesima i produktima razumijevanja metafora hrvatskoga jezika.

⁴ Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

⁵ Gibbs, Raymond W., Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.

2. TEORIJSKI OKVIR

2.1. Metafora u jeziku i umu

Metafora kao pojava u jeziku i umu intrigira znanstvenike različitih disciplina – ponajviše u lingvistici, ali i filozofiji, psihologiji, neuroznanosti i ostalim područjima koja preispituju odnose jezika i svijeta koji nas okružuje. Prvi opisi metafore spominju se već kod Aristotela koji razmatra metaforu ponajprije kao pjesničku figuru. Prema Aristotelu, metafora je najvažnija odlika pjesnika jer se ne uči od drugoga i time je obilježje genijalnosti. Ujedno, umijeće nalaženja sjajnih metafora zapravo odražava umijeće uviđanja sličnosti (Aristotel, 1955: 45). Ovom je Aristotelovom definicijom istaknuto ključno obilježje metafore – sličnost između dviju pojava, odnosno između značenja dvaju pojmova.

Razvojem kognitivne lingvistike proširuju se i razmatranja metafore, a temeljna je okosnica pritom misao o dvostrukoj prirodi metafore opisana u knjizi Georgea Lakoffa i Marka Johnsona *Metaphors We Live By*⁶. Naime, metafore nisu samo jezične, već su i konceptualne pojave: „Metaphors as linguistic expressions are possible precisely because there are metaphors in a person's conceptual system.“ (Lakoff; Johnson, 2003: 6). Budući da je naš konceptualni sustav vrlo složen i da su naši misaoni procesi često nesvjesni, do metafore u umu možemo prodrijeti preispitujući jezične metafore jer je upravo jezik produkt mentalnih mehanizama pomoću kojih razumijevamo okolni svijet. Ovakvom perspektivom produbljuje se razumijevanje metafore jer se objedinjuju i jezična i konceptualna proučavanja, dakle obuhvaćena je složena jezično-misaona struktura unutar koje funkcionira metafora.

Iz ovih misli razvijaju se različite teorije o jezičnoj metafori u kojima se preispituju brojna pitanja – primjerice, po čemu se razlikuje figurativni jezik od doslovnoga jezika, kako se oblikuje metaforično značenje, koliko je ono ovisno o kontekstu i izvanjezičnome znanju, kakav je odnos jezika i konceptualizacije s obzirom na tjelesno iskustvo i percepciju, postoje li pravilnosti u oblikovanju metafora i na temelju čega su takve sheme ustrojene, kako razumijevamo nove metafore, kako metafore funkcioniraju u uporabi i na koji su način pritom reprezentirane u konceptualnome sustavu.

Najzastupljenije suvremene definicije metafore tumače konceptualnu metaforu kao razumijevanje jedne konceptualne domene na temelju pojmova iz druge konceptualne domene

⁶ Lakoff, George; Johnson, Mark (1980, 2003²) *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. Chicago.

(Kövecses, 2010: 4). Pritom se domena iz koje se preuzimaju pojmovi naziva *izvornom domenom*, a domena koju se pomoću tih pojmova razumijeva naziva se *ciljnom domenom*: „The conceptual domain from which we draw metaphorical expressions to understand another conceptual domain is called *source domain*, while the conceptual domain that is understood this way is the *target domain*.“ (Kövecses, 2010: 4). Primjerice, konceptualna metafora LJUBAV JE PUTOVANJE obuhvaća izvornu domenu PUTOVANJA iz koje se preuzimaju pojmovi za razumijevanje ciljne domene LJUBAVI. Iz toga proizlaze konstrukcije poput *naša ljubav ide u pravome/krivome smjeru; ova veza ne ide nikamo ili na pravome smo putu za brak*. Tako se apstraktna domena LJUBAVI poima preko elemenata konkretne domene PUTOVANJA na temelju *preslikavanja* obilježja iz izvorne domene u ciljnu domenu. Pritom se konkretna, tjelesno utemeljena, iskustva *kretanja u pravome smjeru i bivanja na pravome putu* rabe kao podloga za razumijevanje emocionalnoga stanja ljubavi.

Ove dvije domene nisu unaprijed imale svoja značenja koja su jednostavno prepoznata kao slična, već se preslikavanjem elemenata izvorne domene u ciljnu domenu oblikovala nova metaforična struktura u kojoj su koncepti ciljne domene oblikovani upravo prema obilježjima koncepata izvorne domene. Ovim načinom um i jezik djeluju ekonomično, rabeći pritom konkretnija značenja utemeljena na osjetilnim iskustvima za poimanja apstraktnijih pojava. Takve su misaone i jezične strukture duboko ukorijenjene i iz njih proizlazi znatan broj mogućih metaforičnih jezičnih izraza utemeljenih na znanju o izvornoj i ciljnoj domeni (Kövecses, 2010: 4). Tako je i u primjeru s konceptualnom metaforom LJUBAV JE PUTOVANJE metaforična struktura omogućila velik broj metaforičnih jezičnih izraza utemeljenih na znanju o ovim dvjema domenama i njihovu suodnosu (*veza se kreće u pravome smjeru; nalazimo se na križanju; vrijeme je da svatko krene svojim putem* i slično).

Budući da čovjeka okružuje kompleksan svijet koji se mora konceptualizirati i potom najčešće i jezično oblikovati, potreba za konceptualnim metaforama prirodno izrasta iz potrebe za sistematizacijom. Time se teško dokučive apstraktne pojavnosti kojima ne odgovara neka jasna, lako zamisliva mentalna slika uspijevaju pojmiti i o njima se može komunicirati. Njihove se mentalne reprezentacije preko konceptualnih metafora oblikuju u razumljivije strukture tvoreći pritom značenjska preklapanja i dovodeći različita znanja u suodnos sličnosti. Na taj se način oblikuje figurativno mišljenje te figurativni jezik⁷.

⁷ Figurativni jezik obuhvaća metaforična značenja kojima se rabi jedna konceptualna domena za objašnjavanje druge konceptualne domene. Suprotno tome, značenje doslovnoga jezik ostaje unutar iste domene tijekom jezične uporabe (Gibbs, 1994: 77).

Tradicionalne teorije smatrale su figurativni jezik devijantnom formom koja zahtijeva posebne mentalne procese i dodatni kognitivni napor pri razumijevanju (Gibbs, 1994: 80). Međutim, suvremenije teorije figurativnost razmatraju kao dio svakodnevnoga jezika i kao pojavu svojstvenu umu. Takvo stajalište zauzima i istaknuti lingvist i psiholog Raymond W. Gibbs Jr. u svojoj knjizi *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*⁸. Gibbs razmatra figurativni jezik preko metafora, metonimija, idioma i ironije te zaključuje da su metafora i metonimija dva osnovna figurativna načina preko kojih ljudi konceptualiziraju svoja iskustva (Gibbs, 1994: 13).

Nadalje, Gibbs iznosi osnovne crte svoje teorije ističući nekoliko ključnih odrednica: 1) um nije inherentno doslovan, 2) jezik nije odvojiv od uma, ali reflektira naše perceptivno i konceptualno razumijevanje iskustva, 3) figurativnost nije nužno samo jezična pojava, već pruža i temelj promišljanju, prosuđivanju i imaginaciji, 4) figurativni jezik nije samo pjesnički jezik ili neki devijantni jezični oblik, već je sveprisutan u svakodnevnome govoru, 5) figurativni načini mišljenja motiviraju značenja brojnih jezičnih izraza koja se obično doimaju doslovnima, 6) metaforička značenja utemeljena su na nemetaforičkim aspektima ponavljajućih tjelesnih iskustava ili na iskustvenome geštaltu, 7) znanstvene teorije, prosudbe, mitovi, umjetnost i ostale kulturne prakse predstavljaju velik broj istih figurativnih shema koje su prisutne u svakodnevnom mišljenju i jeziku, 8) mnogi aspekti značenja riječi motivirani su figurativnim shemama mišljena, 9) figurativni jezik ne zahtijeva posebne kognitivne procese za proizvođenje i razumijevanje, 10) dječje figurativno mišljenje aktivira njihovu značajnu mogućnost korištenja i razumijevanja različitih oblika figurativnih govora (Gibbs, 1994: 16).

U Gibbsovoj teoriji figurativnost se, dakle, razmatra kao usađeno svojstvo uma i potom jezika iz čega proizlazi i velika zastupljenost metaforičkih izraza u našem svakodnevnom govoru. Kada bi figurativnost zahtijevala dodatne mentalne procese za proizvođenje i razumijevanje i kada bi iziskivala dodatni kognitivni napor pri procesiranju, zastupljenost metafora i ostalih mehanizama figurativnoga jezika i mišljenja ne bi bila toliko prisutna, već bi bila znatno rjeđa, odnosno rubna pojava. Ipak, jezik obiluje metaforama kojih smo kao govornici tek povremeno svjesni. Također, takve metafore procesiramo vrlo brzo i jednostavno, osim u nekim oblicima jezične patologije.

⁸ Gibbs, Raymond W., Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.

Gibbsovo psiholingvističko istraživanje potvrdilo je da je vrijeme potrebno za razumijevanje doslovnoga jezika približno jednako vremenu potrebnom za razumijevanje metaforičkoga jezika. Takva su, primjerice, istraživanja u kojima se mjeri vrijeme koje je potrebno čitateljima za interpretaciju različitih vrsta figurativnoga jezika, u usporedbi s doslovnom uporabom (Gibbs, 1994: 85). Ispitanici ovih istraživanja moraju na temelju jezičnoga podražaja što brže odgovoriti na postavljeno pitanje jer se mjeri vrijeme njihove reakcije. Primjerice, ispitanici moraju pritisnuti tipku čim su razumjeli prezentiranu rečenicu ili moraju što brže procijeniti značenjsku sličnost između dviju rečenica. U oba je slučaja riječ o subjektivnoj procjeni koju ispitanici donose na temelju vlastitoga poimanja jezičnoga razumijevanja.

Rezultati ovih istraživanja pokazuju da je vrijeme reakcije za doslovni i figurativni jezik približno jednako, a kreće se između jedne i četiri sekunde (Gibbs, 1994: 84). Na temelju ovih podataka Gibbs iznosi *teoriju o poetičnosti uma* – zaključuje da figurativnost nije devijantna forma, već je sastavni dio svakodnevnoga govora. Riječ je o jezičnim oblicima oblikovanim na figurativnim shemama koje su temelj naših konceptualnih sustava pa se pretpostavlja da figurativnost ne narušava norme komunikacije, već da funkcionira jednako uspješno i brzo kao i doslovni jezik. Također, ako se figurativni jezik nalazi u diskursnome kontekstu, ako ga okružuje pragmatička informacija, ako se pojavljuje u nekoj društvenoj situaciji i slično, njegovo će značenje biti vrlo lako razumljivo te posve prihvatljivo i primjereno.

Osim pitanja o odnosu figurativnoga i doslovnoga jezika koje se obrazlaže jednakom inherentnošću umu, preostaje i pitanje zašto je zapravo um poetičan te iz čega proizlazi potreba za uporabom metafora i figurativnim mišljenjem.

U lingvistici postoji nekoliko hipoteza koje pokušavaju odgovoriti na ovo pitanje. Te se hipoteze međusobno nadopunjuju i time proširuju razumijevanje funkcioniranja metafore u jeziku i umu (Gibbs, 1994: 124). Prva hipoteza obuhvaća stajalište da bi neke misli bilo nemoguće izreći doslovnim jezikom, a kada bi se to i pokušalo, rezultat bi bio opet jezik koji je u svojoj biti metaforičan. Takva pretpostavka naziva se *hipotezom neizrecivosti*. Sljedeća hipoteza obrazlaže postojanje metafore potrebom za izricanjem kompaktnijih, odnosno sadržajnijih misli. Naime, doslovnim govorom obuhvaćamo samo dijelove informacija o onome što želimo izreći pa nam metafora omogućuje komunikaciju o kompleksnijim pojavnostima obuhvaćajući pritom bogatije informacije. Riječ je o *hipotezi kompaktnosti*. Treća hipoteza, *hipoteza živopisnosti*, opisuje potrebu za metaforom zbog jačih, detaljnijih,

životopisnijih slika o našem iskustvu koje metafora omogućuje. Takva bi kompleksnija fenomenološka iskustva uporabom doslovnoga jezika bila okrnjena i reducirana. Uporabom figurativnoga jezika pobuđuju se mentalne slike koje životopisnije izriču kompleksna subjektivna iskustava nego što bi to bilo moguće ostvariti doslovnim jezikom.

Ove hipoteze pružaju uvid u razloge velike prisutnosti figurativnoga jezika u svakodnevnome govoru. Metafore su ujedno i lako pamtljive te su svojstvene dugoročnom pamćenju jednako koliko i doslovni jezik. „One reason why metaphors might be memorable is that these expressions furnish conceptually rich, image-evoking conceptualizations. Metaphor vehicles (the second terms in metaphoric comparison statements) should facilitate memory to the extent that they evoke vivid mental images“ (Paivio, 1979; nav. prema Gibbsu, 1994: 133). Stoga, upravo zbog bogatih mentalnih slika koje odgovaraju metaforama i zbog mogućnosti izricanja kompleksnijih misli uporabom metafora, obuhvaćajući pritom velik broj informacija, proizlazi teza prema kojoj je figurativnost svojstvena umu koliko i doslovnost.

Dakle, doslovni i figurativni jezik imaju vlastite principe kognitivnoga i jezičnoga funkcioniranja, ali su nam, prema Gibbsovoj teoriji, oba ta načina inherentna. Poetičnost uma rezultira figurativnim jezikom preko kojega možemo proučavati figurativne mentalne mehanizme, a takva nam mentalna složenost omogućuje komunikaciju o slojevitim fenomenološkim iskustvima koje doživljavamo u svijetu koji nas okružuje.

2.2. Mentalni leksikon

Psiholingvistika proučava ljudski um temeljeći svoja istraživanja na različitim oblicima jezične uporabe. Pritom se, primjerice, istražuje usvajanje jezika, pojava višejezičnosti, učenje drugoga jezika, jezična patologija, jezične pogreške, proces čitanja i ostale realizacije jezika koje odražavaju naš složeni kognitivni sustav. Istraživanja ovih oblika jezičnih uporaba dovode do različitih empirijskih rezultata kojima se objašnjava funkcioniranje jezika i uma, a psiholingvistika pritom pokušava izvući iz njih relevantne spoznaje za opis mentalnoga leksikona.

Mentalni je leksikon „skladište“ riječi koje obuhvaća sva znanja o svim riječima nekoga jezika u umu govornika toga jezika (Erdeljac, 2009: 11). Riječ je o kompleksnim strukturama i procesima koji nam omogućuju nesmetanu komunikaciju te vrlo brzo i lako govorenje, razumijevanje i pamćenje. Također, mentalni nam leksikon omogućuje i tvorbu novih riječi te

uklapanje jezičnih znanja u opće znanje o svijetu koji nas okružuje. Ovakva složenost mentalnoga leksikona i isprepletenost kognitivnih sposobnosti djelomično je dohvatljiva upravo na temelju proučavanja jezika koji je temeljni produkt umnih aktivnosti (Erdeljac, 2009: 13).

U psiholingvistici takvoj se složenosti pristupa oblikovanjem mentalnih modela. Naime, modeli reduciraju kompleksnost mentalnoga leksikona, ali pritom ipak ističu njegove relevantne dijelove i na taj način objašnjavaju mentalne procese. Psiholingvisti predlažu različite modele mentalnoga leksikona koji imaju svoje prednosti i nedostatke, a jedan od najistaknutijih jest model Jean Aitchison opisan u knjizi *Words in the Mind*⁹. Prema Aitchison, osnovna jedinica mentalnoga leksikona jest *riječ*. Pritom su korijen riječi i derivacijski morfem pohranjeni u mentalnome leksikonu kao cjeline, dok se fleksijski sufixi dodaju naknadno, prema potrebi u samome govornom činu (Aitchison, 1994: 132). Riječi su sastavljene od dvaju osnovnih dijelova – *leme* i *forme riječi* (Aitchison, 1994: 229). Lema obuhvaća značenje riječi i informaciju o vrsti riječi te o svim mogućim oblicima u kojima se riječ može pojaviti, dok se forma odnosi na glasovni obrazac, dakle na fonetsko-fonološku informaciju.

Jean Aitchison ovakvu definiciju riječi u mentalnome leksikonu temelji na vrstama pogrešaka koje se javljaju u jezičnoj uporabi. Naime, jezične se pogreške mogu razvrstati u tri skupine – *značenjske*, *glasovne* te *značenjsko-glasovne pogreške* (Aitchison, 1994: 208). Leme su u mentalnome leksikonu organizirane u semantička polja iz čega proizlaze *značenjske pogreške* poput *sol* umjesto *papar* na temelju pripadnosti istoj semantičkoj kategoriji – kategoriji začina. Nadalje, glasovne forme organizirane su prema sličnosti po zvučnome obliku pa su poveznice među fonetski sličnim riječima čvršće od poveznica među fonološki različitim riječima. Iz ovakve strukture proizlaze *glasovne pogreške* poput *kolegijalnost* umjesto *komercijalnost* pri čemu obje riječi započinju i završavaju istim fonemima¹⁰ i time su čvršće povezane u mentalnome leksikonu (Aitchison, 1994: 229). Kombinirana *pogreška značenjsko-glasovnoga tipa* bila bi, primjerice, zamjena riječi *statistika* riječju *logistika* pri čemu su obje riječi pripadnice iste semantičke kategorije – kategorije znanstvenih disciplina, ali su međusobno podudarne i prema glasovnoj sličnosti.

⁹ Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

¹⁰ Prema Aitchison, početak i svršetak riječi lakše se pamte nego sredina riječi, a početak riječi pritom je lakše pamtljiv od svršetka. Takva se pojava u literaturi slikovito naziva *efektom kade* (eng. *the bathtub effect*). (Aitchison, 1994: 134).

Jezična uporaba obuhvaća aktivnosti govorenja i slušanja. Svaka od ovih uloga potiče različite mentalne procese – govorenje procese jezične proizvodnje, a slušanje procese jezičnoga razumijevanja. Također, obje perspektive jezičnoga funkcioniranja temelj su za oblikovanje mentalnih modela pomoću kojih objašnjavamo kako funkcionira um tijekom komunikacije.

Jezična proizvodnja započinje odabirom leme. Takvome odabiru prethodi proces konceptualizacije u kojemu se oblikuje koncept onoga što se želi iskazati te se potom konceptu pripajaju odgovarajuće značenjske informacije te informacije o mogućim kombinacijama riječi. Prepoznavanje lema odvija se u *sematičko-sintaktičkome modulu* koji obuhvaća procesiranje semantičke i sintaktičke jezične razine. Aktivacija jednoga značenja pobuđuje aktivaciju svih veza kojima je takva lema povezana s ostalim lemama, a bliže i čvršće veze među pripadnicima iste semantičke kategorije pritom su pobuđene snažnije od ostalih veza. Ovakvi procesi nazivaju se *interaktivnom aktivacijom* jer obuhvaćaju međusobno pobuđivanje velikoga broja poveznica među jezičnim jedinicama, tzv. čvorovima (Aitchison, 1994: 230).

Budući da se pretraživanje odvija izrazito brzo, može se pretpostaviti da je riječ o istodobnim aktivacijama različitih veza, dakle o *paralelnome procesiranju*. Unošenjem većega broja informacija i širenjem konteksta postupno se sužava izbor relevantnih veza, a one manje važne slabe i nestaju. Proces i pobuđivanja i suzbijanja nastavljaju se sve do konačnoga odabira odgovarajuće leme.

Također, osim semantičke i sintaktičke razine, procesiranje obuhvaća i fonetsko-fonološko kodiranje u *fonetsko-fonološkome modulu*. I u ovome se modulu pobuđuje velik broj glasovnih formi koje bi mogle odgovarati odabranoj lemi, veze među njima šire se interaktivnom aktivacijom i paralelnim procesiranjem, a procesi pobuđivanja i suzbijanja traju sve do odabira odgovarajuće fonetske i fonološke forme.

Osim ovih dvaju modula, Aitchison pretpostavlja i postojanje trećega pomoćnog modula (eng. *the lexical tool-kit*) koji sadrži procedure za oblikovanje i razumijevanje novih riječi na temelju morfoloških informacija (Aitchison, 1994: 229). Granice se ovih modula preklapaju međusobno, a ujedno su i u interakciji s ostalim kognitivnim sposobnostima. Ovakva složenost veza omogućuje pretraživanje velikoga broja jezičnih jedinica u izrazito kratkome vremenu.

Aktivnost jezičnoga razumijevanja obuhvaća obradu unutar istih modula, samo različitim redoslijedom. Razumijevanje započinje analizom glasovne forme i prepoznavanjem fonoloških oblika koji odgovaraju zvučnoj kombinaciji glasova. Fonetsko-fonološka informacija potom se povezuje sa svojom lemom ponovno pobuđujući velik broj veza i sužavajući izbor do konačnoga odabira semantičke i sintaktičke informacije. Iako je ovakav model jezičnoga procesiranja oblikovan modularno, Aitchison naglašava da je riječ o mentalnoj mreži, dakle o međudjelovanju velikoga broja poveznica među fonemima, morfemima i lemmama.

Aitchison opisuje više modularnih modela¹¹ i različite procese jezičnih kodiranja u mentalnome leksikonu, a, naposljetku, opredjeljuje se za *model interaktivnoga aktiviranja* koji najbolje objašnjava odabir riječi tijekom jezične proizvodnje. Naime, ovaj model podrazumijeva „komunikaciju“ između modula – jezične informacije između semantičkoga i fonološkoga modula putuju u oba smjera (Erdeljac, 2009: 51).

Jezična proizvodnja tako započinje aktiviranjem većega broja značenjski bliskih riječi koje uglavnom pripadaju istom semantičkom polju. Unošenjem novih podataka broj se aktiviranih značenja sužava i prije odabira odgovarajuće semantičke strukture, dolazi do interakcije s fonološkim modulom. U fonološkome modulu aktiviraju se fonološke informacije za svaku pobuđenu riječ koja je prošla prvotnu selekciju i takva se informacija povratnom vezom šalje natrag u semantički modul. Na ovaj se način odvija razmjena semantičkih i fonoloških informacija među modulima i postupno se, širenjem konteksta, smanjuje broj aktiviranih riječi. Relevantnije veze opstaju i jačaju, a slabije se veze gube.

Stalna interakcija semantičkoga i fonološkoga modula rezultira odabirom najjače veze između značenjske i glasovne informacije, dakle odabirom odgovarajuće riječi koja će postati jedinica jezične proizvodnje. Ovakav se odabir odvija velikom brzinom što nam omogućuje nesmetano govorenje, ali i razumijevanje tijekom kojega jednakom lakoćom prizivamo riječi u svojim mentalnim leksikonima (Erdeljac, 2009: 52).

¹¹ Aitchison opisuje nekoliko modela koji zahvaćaju samo dijelove mentalnoga procesiranja i pritom ne uspijevaju objasniti različite vrste jezičnih pogrešaka. Primjerice, *model kamena za preskakanje* opisuje aktivaciju semantičkoga modula gdje se aktivira velik broj semantički povezanih riječi. Tek nakon konačnoga odabira značenja započinje odabir fonološke strukture. Budući da ove obrade ni na koji način ne djeluju zajedno, ovakvim je modelom nemoguće objasniti semantičko-fonološke pogreške koje upućuju na dostupnost semantičke informacije i tijekom fonološkoga kodiranja. Drugi model koji Aitchison također odbacuje jest *model vodopada* ili *kaskadni model* koji pretpostavlja dostupnost semantičke informacije tijekom fonološke obrade, ali ne i povratnu spregu fonološke informacije tijekom semantičkoga kodiranja. Stoga ovakav model ne može objasniti situacije u kojima nam fonološka informacija potpomaže pri odabiru značenja (Aitchison, 1994: 208).

2.3. Metafora u mentalnome leksikonu

Psiholingvistika opisuje organizaciju jezičnoga procesiranja u mentalnome leksikonu, a kognitivnoj je lingvistici jedno od temeljnih predmeta proučavanja upravo jezična metafora. Međutim, ostaje otvoreno pitanje kako metafora funkcionira u mentalnome leksikonu, dakle kako opisati kognitivnolingvistički predmet proučavanja iz psiholingvističke perspektive. Modeli mentalnoga leksikona pružaju opise procesiranja različitih jezičnih razina, ali pojava metafore u jeziku i umu ima vlastite specifičnosti koje bi se trebale razmatrati tijekom oblikovanja mentalnih modela. Metaforični izrazi izvor su za proučavanje figurativnoga mišljenja koje uključuje aktivaciju različitih mentalnih procesa i takav nam odraz umne strukture u jeziku osvjetljava pitanja razumijevanja, kreativnoga izražavanja, povezivanja različitih domena i oblikovanja novih značenja. Jean Aitchison u svojoj knjizi *Words in the Mind*¹² opisuje osnovne elemente strukturiranosti metafore u mentalnome leksikonu. Naime, prema Aitchison, dvije pojavnosti koje spaja prototipna metafora moraju biti slične, ali ne identične (Aitchison, 1994: 150). Dakle, takve pojavnosti dijele zajednička obilježja, ali je pritom riječ o sporednim zajedničkim obilježjima, a ne glavnima. Također, pojave u prototipnoj metafori dolaze iz različitih semantičkih polja, odnosno iz različitih domena.

Odabir obilježja koja će biti zajednička dvjema pojavama definira kontekst. Stoga, metafora ne ostvaruje samo usporedbu dviju riječi, već pobuđuje i aktivaciju cijele situacije, odnosno okvira¹³. Aitchison opisuje uklopljenost metafore u mentalnome leksikonu kao odabir važnih sličnosti u cijeloj situaciji govorenja/slušanja tijekom koje se pretražuje mentalni leksikon aktivirajući sve više i više informacija sve dok se ne pronađe onoliko podataka koliko je potrebno za interpretaciju uporabe.

U takvo su procesiranje uključeni i kulturološki aspekti koji usmjeravaju aktivaciju prema vlastitim specifičnostima. Primjerice, *strah* se konceptualizira na temelju dviju fizičkih reakcija – *ukočenosti* i *bježanja* (Aitchison, 1994: 153). Na temelju prve reakcije u hrvatskome se jeziku pojavljuju senzorne metafore poput *smrznuo se od straha* i *sledila mi se krv u žilama*, pri čemu oba primjera proizlaze iz konceptualne metafore STRAH JE HLADNOĆA i utemeljene su na znanju o obilježju statičnosti pojmova u izvornoj domeni (hladnoća, led, smrzavanje). Osim kulturološkim određenostima, metafore mogu pripadati i

¹² Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

¹³ Okviri (frames) obuhvaćaju strukturirane koncepte koji uključuju jezična i izvanjezična znanja, a u samoj situaciji jezične uporabe popunjavaju se različitim elementima i vrijednostima koje određuju uloge okvira (Kövecses, 2005: 271).

širim shemama koje su nesvjesno utkane u velik broj metafora (Aitchison, 1994: 154). Primjerice, orijentacijske metafore utemeljene su na vertikalnoj skali u kojoj su više vrijednosti odlika nečega dobrog, a niže vrijednosti povezuju se s nečim lošim (Aitchison, 1994: 154). Riječ je o konceptualnim metaforama DOBRO JE GORE i LOŠE JE DOLJE ostvarenim u izrazima poput *on ima visoko mišljenje o njoj* gdje se viša vrijednost smatra dobrom odlikom ili *pao si mi u očima* gdje se niža vrijednost smatra lošim obilježjem.

Prema Aitchison, ovakvi primjeri dokazuju sveprisutnost metafore u našem jezičnom djelovanju i razmišljanju, zatim nemogućnost odvajanja metaforičnoga jezika od doslovnoga te, naposljetku, nesvjesnost strukturiranja naših misli na kulturološki određenim i univerzalnim shemama koje nas okružuju. Ovakav Aitchisonin zaključak poklapa se s Gibbsovom *teorijom o poetičnosti uma* prema kojoj je figurativni jezik sastavni dio svakodnevnih misli, a metaforička su značenja u dovoljnome kontekstu vrlo lako razumljiva, prihvatljiva i primjerena. Ipak, ističe Gibbs, razumijevanje (eng. *understanding*) metafore nije toliko jednostavan proces kakvim ga se često smatra u literaturi. Naime, prema Gibbssu, postoji razlika između *proces*a razumijevanja i *produkta* razumijevanja (Gibbs, 1994: 115). Proces razumijevanja pritom obuhvaća ranu i nesvjesnu fazu, dok se produkt razumijevanja odnosi na fenomenološku svjesnost figurativnoga značenja do kojega se dolazi tek u kasnijoj fazi. Stoga slojevitost pojave razumijevanja metafore Gibbs dijeli na nekoliko segmenata koji obuhvaćaju *četiri faze mentalnoga procesiranja* (Gibbs, 1994: 116). Najranija faza naziva se *shvaćanjem* (eng. *comprehension*) i obuhvaća prve nesvjesne procese u kojima se pronalaze značenja ostvarena jezičnom uporabom. Ova faza podrazumijeva obradu različitih lingvističkih informacija, primjerice fonološku razinu, leksički pristup i sintaktičku razinu, koje se povezuju s informacijama dobivenim u samome kontekstu te s općim izvanjezičnim znanjem i na taj način pronalaze odgovarajuće značenje i otkrivaju namjeru pošiljatelja. Druga faza jest *prepoznavanje* (eng. *recognition*) u kojemu se svjesno identificiraju produkti prve faze. Prepoznavanje omogućuje opću klasifikaciju koja osigurava lakše i brže razumijevanje nekoga iskaza. Treća faza naziva se *interpretacijom* (eng. *interpretation*) i ona obuhvaća kasne produkte razumijevanja i svjesnu refleksiju na ono što govornik ili tekst kazuju. Naime, interpretacija pobuđuje veći broj informacija od prethodnih faza i omogućuje detaljniju analizu jezične uporabe. Metafore u ovoj fazi jezičnoga razumijevanja mogu potaknuti različite poveznice s drugim metaforama, zatim neke individualne asocijacije ili pronalaženje raznovrsnih sličnosti između pojmova povezanih metaforom. U ovoj fazi prepoznaju se ironija i sarkazam koji uključuju analizu pojedinačne situacije u kojoj se

ostvaruje jezična uporaba pa se opće kategorizacije dobivene prepoznavanjem u fazi interpretacije specificiraju s obzirom na pojedini kontekst. Posljednja faza jezičnoga razumijevanja jest *prosudba* (eng. *appreciation*) u kojoj slušatelj/čitatelj donosi sud o iznesenom sadržaju. Ova je faza neobavezna, a može uključivati procjenu primjerenosti metafore s obzirom na situaciju kazivanja ili analizu estetske vrijednosti takve metafore (Gibbs, 1994: 118). Gibbs zaključuje da razumijevanje metafora ne zahtijeva dodatni kognitivni napor i ne uključuje posebne mentalne procese, već je našem mentalnom leksikonu svojstveno koliko i doslovni jezik.

Iako Jean Aitchison i Raymond W. Gibbs opisuju pojavu metafore u mentalnome leksikonu iznoseći pritom važne spoznaje o jezičnoj i konceptualnoj metafori i obrazlažući slojevitost procesa razumijevanja, ipak i nadalje ostaje otvoreno pitanje kako doista funkcionira metafora u našem umu. Proučavanje jezične metafore omogućuje put do novih spoznaja o funkcioniranju našega uma, a nemogućnost konačnoga i sveobuhvatnoga opisa ne bi trebala biti prepreka, već poticaj, stoga novija istraživanja otkrivaju sve više detalja o metafori u mentalnome leksikonu.

Primjerice, skupina autora M. Tan, B. Barbot, C. Mourgues i E. Grigorenko¹⁴ temelje svoja istraživanja na pretpostavci da na razumijevanje metafora najviše utječu dva osnovna obilježja – *sličnost* i *konkretnost*. Sličnost podrazumijeva postojanje zajedničkih obilježja (u karakteru, izgledu ili kvantiteti) između izvora i cilja, dok se konkretnost definira stupnjem dostupnosti osjetilima, čemu su suprotnost apstraktna značenja. Autori pretpostavljaju da se pri razumijevanju metafora sastavljenih od izvora i cilja koji su međusobno vrlo slični koriste strategije kategorizacije, a pri razumijevanju metafora čiji izvor i cilj dijele malu sličnost, dolazi do oslanjanja na komparacijske procese. Apstraktni odnosi pritom su više relacijski te su shematičniji, a situacije i emocije razumijevaju se asocijacijski. Dakle, ovakav teorijski okvir promatra metafore sa sličnijim parovima i apstraktnijim ciljem kao zahtjevnije pojave koje uključuju veći stupanj analitičkih procesa.

Metafore u mentalnome leksikonu mogle bi se proučavati s obzirom na obilježja sličnosti i konkretnosti, ali i s obzirom na druga obilježja poput poznatosti, dostupnosti konteksta i slično. Također, osim prema obilježjima, jezične i konceptualne metafore mogu se razmatrati i s obzirom na vrstu i službu riječi kojoj pripadaju izvorni i ciljni pojam. Tako je istraživanje

¹⁴ Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

autora Akire Utsumija i Maki Sakamoto¹⁵ pokazalo da se predikativne metafore razumijevaju drugačije od nominalnih metafora. Naime, razumijevanje predikatnih metafora obuhvaća višestadijske procese kategorizacije pri čemu se u umu aktivira poveznica s nadređenom kategorijom metaforičnoga glagola, a istodobno se pobuđuje i analiza mogućih argumenata takvoga glagola. Opisano stajalište autori nazivaju *teorijom indirektne kategorizacije* jer se, osim pronalaženja nadređene kategorije, ujedno odvija i aktivacija poveznica s mogućim argumentima toga glagola. Ovakve teorije primjer su proučavanja metafora s obzirom na procese kategorizacije i aktivacije ostalih vrsta riječi tijekom razumijevanja. Proučavanja metafora u mentalnome leksikonu mogla bi obuhvaćati i ovakve pristupe koji bi pobliže osvijetlili vrste poveznica među čvorovima u umu, a time i organizaciju metafora tijekom mentalnoga procesiranja.

Metafora u mentalnome leksikonu može se razmatrati iz različitih aspekata, a pitanje razumijevanja pritom je okosnica u čiju se bit pokušava prodrijeti. Istraživanje razumijevanja metafora hrvatskoga jezika nužno će uključiti i kulturološke specifičnosti koje će se reflektirati u metaforama, ali će se pritom realizirati i općenitije sheme zajedničke svim kulturama ili barem većini njih. Pritom će snažan utjecaj na samo razumijevanje također imati i okviri, situacije te konteksti unutar kojih će metafore biti realizirane.

¹⁵ Utsumi, Akira; Sakamoto, Maki (2011) Indirect Categorization as a Process of Predicative Metaphor Comprehension. *Metaphor and Symbol*. Vol. 26 No. 4. Psychology Press. 299–313.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovome će se radu opisati istraživanje provedeno *off-line* metodom – anketom otvorenoga tipa. Ova metoda omogućuje uvid u *produkte* razumijevanja metafora preko kojih se mogu tumačiti strukture mentalnoga leksikona i opisivati principi razumijevanja figurativnoga jezika. Samim *produktima* prethode *proces*i razumijevanja koji obuhvaćaju nekoliko svjesnih i nesvjesnih faza koje se mogu proučavati neurolingvističkim metodama ili metodama s uključenim mjerenjem vremena reakcije, što ovim istraživanjem neće biti obuhvaćeno. Ipak, i metoda ankete otvorenoga tipa omogućuje nove spoznaje o funkcioniranju metafora hrvatskoga jezika jer ispitanicima omogućuje slobodni izbor odgovora koji će ovisiti o individualnosti ispitanika i specifičnosti asocijacijskih aktivacija u njegovu mentalnom leksikonu. Naime, razumijevanje metafora individualni je proces koji podliježe utjecajima osobnih iskustava i koji je određen vlastitim asocijacijskim mentalnim poveznicama, ali je ujedno i kolektivnoga karaktera jer obuhvaća jezična obilježja zajednička svim govornicima hrvatskoga jezika.

Metoda ankete otvorenoga tipa omogućit će objedinjavanje individualne i kolektivne dimenzije metafora jer odgovore na postavljena pitanja zapisuje sam ispitanik, što mu omogućuje slobodnu kognitivnu i jezičnu reakciju. Daljnja će analiza rezultata uključivati ponajprije zajednički rezultat, ali i rezultate pojedinca, odnosno interpretaciju odnosa među njegovim odgovorima. Osim otvorenih pitanja, anketa će obuhvatiti i skalarnе zadatke u kojima će ispitanici odrediti stupanj obilježja *sličnosti* i *konkretnosti* za pojmove obuhvaćene metaforama na temelju čega će se moći preispitati utjecaj određenoga stupnja ovih obilježja na razumijevanje metafora.

Kombinacija zadataka otvorenoga tipa i skalarnih zadataka omogućuje obuhvatni pristup razumijevanju metafora jer se skalarnim zadacima stvaraju kontrolne varijable u kojima sam ispitanik određuje stupanj obilježja *konkretnosti* i *sličnosti* za pojmove u metaforama, dok se otvorenim pitanjima omogućuje slobodan izbor odgovora bez ikakvoga navođenja koje bi narušilo prvu misao koja nastavlja zadanu metaforu.

Zadaci obuhvaćeni anketom inovativni su pristup razumijevanju metafora hrvatskoga jezika, ali svoja uporišta nalaze u dosadašnjoj stranoj literaturi. Metodologija prvih triju zadataka preuzeta je iz rada *Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor*

*comprehension and gifted identification*¹⁶ i potom preoblikovana u skladu s potrebama ovoga istraživanja, a četvrti zadatak prilagođena je verzija početnoga istraživanja u članku *Effect of Priming on the Comprehension of Predicative Metaphors*¹⁷. Rezultati dobiveni istraživanjem podvrgnut će se deskriptivnoj (kvalitativnoj) analizi i kvantitativnoj obradi (izračunu zbroja istih odgovora na uzorku ovoga istraživanja). Pritom će se opisivati zajednički rezultat dobiven na uzorku, ali i odnosi među odgovorima istoga pojedinačnog ispitanika.

Istraživanje metafora hrvatskoga jezika u mentalnome leksikonu može pridonijeti razumijevanju funkcioniranja figurativnoga jezika, ali i omogućiti razmatranje jezičnih i kulturoloških specifičnosti hrvatskih govornika. Pritom će se pokušati opisati i jezični i kognitivni aspekt nominalnih metafora hrvatskoga jezika i time pobliže istražiti strukture mentalnih leksikona govornika hrvatskoga jezika.

3.1. Cilj istraživanja

Cilj ovoga istraživanja ponajprije je razmatranje mentalnih veza koje su aktivirane tijekom razumijevanja metafora. Dakle, proučavat će se pobuđene aktivacije među čvorovima, odnosno strukture mentalnoga leksikona s obzirom na posebnosti pojedinca, ali i uključujući zajednička jezična obilježja koja čine figurativni jezik (primjerice, obilježja *sličnosti* i *konkretnosti* riječi). Istraživanje će pokazati postoje li pravilnosti u produktima razumijevanja metafora kod ispitanika koji čine istraživački uzorak i postoji li dosljednost u poimanju metafore unutar odgovora istoga ispitanika. Time će se produbiti saznanja o funkcioniranju metafora u mentalnim leksikonima hrvatskih govornika jer će istraživanje pokušati obuhvatiti i kognitivni i jezični aspekt razumijevanja metafora.

3.2. Ispitanici istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 38-ero ispitanika, uglavnom studenata Diplomskoga studija kroatistike. Istraživački se uzorak sastojao od 34-ero ispitanika ženskoga spola i četvorice ispitanika muškoga spola. Budući da veći dio uzorka čini studentska populacija,

¹⁶ Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

¹⁷ Gagné, Christina; Friedman, Alinda; Faries, Jeremiah (1996) Effect of Priming on the Comprehension of Predicative Metaphors. *Metaphor and Symbolic Activity*. Vol. 11 No. 2. 125–143.

prosječna je dob ispitanika 24.9, pri čemu najmlađi ispitanik ima 21 godinu, a najstariji ispitanik 52 godine. Svi su ispitanici riješili sve zadatke u anketama i njihovi su odgovori potpuno upotrebljivi u analizi rezultata.

3.3. Materijal istraživanja

Ispitni materijal organiziran je u četiri zadatka – početni i završni zadatak sastoje se od otvorenih pitanja, a dva središnja zadatka skalarnoga su tipa. Pitanja su jasna, jednostavna i nesugestivna, u uputi ispitanicima napomenuto je nepostojanje pogrešnih odgovora, a stručni izrazi, poput *konkretnosti* i *sličnosti*, dodatno su protumačeni¹⁸. Redoslijed pitanja organiziran je prema važnosti aktivacije mentalnih putova procesiranja – u prvome zadatku očekuje se početna aktivacija pojmova obuhvaćenih metaforama, dok se u preostalim zadacima pojmovi ponavljaju i pretpostavlja se da su već aktivirani u mentalnome leksikonu na temelju prethodnoga zadatka.

U **prvome zadatku** ispitanici trebaju dovršiti metaforične rečenice prema osobnoj prvoj misli, odnosno asocijaciji. Metaforama prethodi i ogledni primjer koji ispitanicima oslikava mogući odgovor i time pojašnjava zadatak. Ovaj zadatak čini osam nominalnih metafora oblikovanih konstrukcijom „**X je Y**“ (npr. *život je putovanje*; *vrijeme je novac*; *ljubav je vatra*) u kojima je izvorni pojam konkretniji (Y), a ciljni pojam apstraktniji (X).

Mogući odgovori na zadane metafore koji uključuju analitičke procese rezoniranja pritom mogu rezultirati isticanjem zajedničkoga obilježja utemeljenoga na izvornome pojmu (npr. *ljubav je vatra jer se u njoj izgara* – obilježje *izgorjeti* proizlazi iz izvornoga pojma *vatra*) ili isticanjem obilježja proizašloga iz ciljnoga pojma (npr. *ljubav je vatra jer se u njoj strastveno voli* – *voljenje* je utemeljeno na ciljnome pojmu *ljubavi*). Osam metafora odabrano je na temelju kriterija poznatosti hrvatskim govornicima i kriterija čestotnosti pojavljivanja u hrvatskome jeziku, što je posvjedočeno učestalim pojavljivanjem izabranih metafora u računalnoj bazi *Google*¹⁹.

Iako je riječ o jezičnim metaforama koje su ovjerene u jeziku u istome obliku u kojemu se pojavljuju u anketnom zadatku, odabrane rečenice ujedno su i konceptualne

¹⁸ Upute za oblikovanje pitanja u anketi otvorenoga tipa preuzete su iz: Mužić, Vladimir (1968) *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Svjetlost. Sarajevo.

¹⁹ Dostupno na: <https://www.google.hr/> (posjećeno u ožujku 2014).

metafore koje se odražavaju i u drugim jezičnim izrazima. Primjerice, konceptualna metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE ostvaruje se i u izrazima *nalazimo se na životnom križanju; život mu ide u krivome smjeru; skrenuo je s pravoga puta* i slično. Konceptualna metafora VRIJEME JE NOVAC vidljiva je i u rečenici *trošiš mi vrijeme*, a konceptualna metafora RIJEČI SU DJELA u izrazu *zaboljele su me tvoje riječi*. Nadalje, konceptualna metafora ŽIVOT JE KOCKA pojavljuje se u primjeru *kocka se s takvom životnom odlukom*, zatim konceptualna metafora SVIJET JE POZORNICA u rečenici *svi oko njega glume i samo se pretvaraju*, potom konceptualna metafora ZNANJE JE MOĆ u izrazu *ovladao je informacijama*, te konceptualna metafora ŽIVOT JE BORBA u brojnim primjerima, poput *pobijedit ćeš sve životne nedaće; izgubio je životnu bitku; svladao je sve probleme*. Dakle, riječ je o metaforama koje su jezično posvjedočene i konceptualno ukorijenjene te iz kojih proizlaze i brojni drugi metaforički izrazi s kojima je početna konceptualna metafora značenjski povezana.

Drugi zadatak čini skala od 1 (vrlo konkretno) do 5 (vrlo apstraktno) u kojoj ispitanik obilježava stupanj apstraktnosti i konkretnosti pojmova iz prethodnoga zadatka po vlastitoj procjeni. Konkretnost je pritom definirana kao dostupnost osjetilima i suprotnost apstraktnome²⁰. **Treći zadatak** također je oblikovan skalarno, pri čemu se ispituje ispitanikovo mišljenje o stupnju sličnosti između dvaju pojmova koji su u prvome zadatku činili metaforu. Na skali od 1 (vrlo slično) do 5 (vrlo različito) ispitanik određuje stupanj značenjske sličnosti koja se definira postojanjem zajedničkih obilježja (u karakteru, izgledu, količini i sl.)²¹.

Naposljetku, **četvrti zadatak** ispituje osviještenost zajedničkih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma. Zadani su pojmovi već aktivirani u ispitanikovu mentalnom leksikonu prethodnim zadacima. Ovim se zadatkom provjera postoji li pravilnost u razaznavanju zajedničkih obilježja, odnosno ispituje se hoće li većina ispitanika istaknuti ista zajednička obilježja pojmova obuhvaćenih metaforom.

²⁰ Definicija preuzeta iz: Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

²¹ Definicija preuzeta iz: Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

3.4. Hipoteze istraživanja

Odgovori na postavljena pitanja u prvome zadatku omogućuju uvid u strukturiranost mentalnoga leksikona ispitanika i razotkrivaju jesu li u ispitanikovu umu čvršće veze među metaforama (ako ispitanik nastavlja metaforu novom metaforom) ili su čvršće poveznice među čvorovima metaforičkoga i doslovnoga jezika (ako ispitanik odgovara „prevođenjem“ metaforičke rečenice na doslovni jezik). Prevođenje na doslovni jezik povezano je s provođenjem analitičkih procesa rezoniranja u kojima dolazi do nastavljanja metafore isticanjem nekoga obilježja izvornoga ili ciljnoga pojma, odnosno do pronalaženja poveznica među pojmovima. Slobodno odgovaranje omogućuje vrlo različite odgovore kao završetke zadanih rečenica koji će ovisiti o ispitanikovim iskustvima i asocijacijama, no, usprkos tome, očekuju se i svojevrsna podudaranja u tipu odgovora, barem za većinu ispitanika. Također, pretpostavlja se i pravilnost unutar odgovora jednoga ispitanika čiji bi odgovori trebali reflektirati asocijacije specifične za upravo njegov mentalni leksikon.

Stoga se **prva hipoteza** ovoga istraživanja odnosi na postojanje pravilnosti u odgovorima kojima se dovršavaju metaforičke rečenice. Pritom su moguća dva osnovna odabira: 1) aktivacija novih metafora ili novih metaforičkih leksičkih značenja i 2) aktivacija doslovnoga jezika koja je povezana s procesima rezoniranja i pronalaženja zajedničkih obilježja. Pritom se pretpostavlja postojanje pravilnosti u odgovorima većine ispitanika, ali i dosljednost jednoga ispitanika istom tipu odgovora, odnosno dovršavanja metafora po istim, ispitaniku svojstvenim, principima koji proizlaze iz njegove mentalne strukture.

Rad će nadalje obuhvatiti usporedbu odgovora u drugom i trećem zadatku, odnosno usporedbu rezultata obiju skala. *Konkretnost* i *sličnost* leksička su obilježja koja međusobno koreliraju i može se pretpostaviti da će oni ciljevi metafora koji će biti određeni kao vrlo apstraktni pojmovi, u zadatku procjene sličnosti biti određeni kao vrlo slični svojim izvorima. Naime, konkretnost pobuđuje jasnu mentalnu reprezentaciju koja svojom detaljnošću doprinosi diferencijaciji pojmova, odnosno razlikovanju značenjskih obilježja koja će omogućiti preciznije razlikovanje dvaju značenja obuhvaćenih metaforom. Nasuprot tome, pojmovi koje ispitanik ocijeni apstraktnijima pobuđivat će manje jasnu mentalnu sliku i omogućiti procjenu veće sličnosti među takvim značenjima.

Iz toga proizlazi **druga hipoteza** ovoga istraživanja koja pretpostavlja postojanje poveznica između prosuđivanja leksičkoga obilježja *konkretnosti* i uspoređivanja značenjske *sličnosti* dvaju pojmova pri čemu će apstraktniji ciljevi biti procijenjeni sličnijima svojim

izvorima nego konkretniji ciljevi. Pritom se također pretpostavlja da će ciljevi uvijek biti određeni kao znatno apstraktniji od izvora obuhvaćenih metaforom na čemu se temelji preslikavanje zajedničkoga obilježja s konkretnijega izvornoga pojma na apstraktniji ciljni pojam.

Posljednji zadatak provedenoga istraživanja trebao bi pokazati da većina ispitanika pronalazi ista obilježja zajednička dvama pojmovima koji su obuhvaćeni metaforom. Pritom su očekivane i individualne razlike koje proizlaze iz specifičnosti asocijacijskih veza pojedinoga ispitanika, no, usprkos tome, ipak se očekuje sustavno ponavljanje većega broja obilježja. Na temelju ovoga zadatka postavljena je i **treća hipoteza** prema kojoj postoji pravilnost u određivanju zajedničkih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma obuhvaćenih nominalnom metaforom.

4. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Rezultati zadataka ankete²² u skladu su s postavljenim hipotezama istraživanja i podupiru teorijski okvir ovoga istraživanja. Rezultati prvoga zadatka analizirat će se deskriptivo, a sveukupni postoci odgovora bit će predstavljeni dijagramima. Pritom je svrstavanje odgovora u pojedinu vrstu pretpostavljenu hipotezom plod subjektivne procjene autorice ovoga rada, a odabir će potom biti argumentiran u kvalitativnoj analizi zadatka.

Rezultati skalarnih zadataka (drugi i treći zadatak) omogućuju objektivnu kvantitativnu obradu koja će biti prikazana dijagramima te kvalitativnu analizu koja će obuhvatiti usporedbu rezultata obiju skala. Nadalje, četvrti zadatak analizirat će se s obzirom na najveći broj zajedničkih odgovora za svako postavljeno pitanje.

Naposljetku, nakon interpretacije zajedničkih rezultata, uslijedit će i analiza nekoliko pojedinačnih anketa koje će potvrditi ili opovrgnuti pretpostavku prema kojoj ispitanici dosljedno odgovaraju na pitanja u prvome zadatku (uvijek nastavljajući metaforičnim odgovorom ili uvijek odgovarajući prevođenjem na doslovni jezik).

²² Tablični prikaz objedinjenih rezultata metafora prema kriterijima istraživanja nalazi se u poglavlju *Prilozi*

4.1. Prvi zadatak

Rezultati prvoga zadatka potvrđuju početnu hipotezu ovoga istraživanja prema kojoj se pretpostavlja da će ispitanici odgovoriti na zadane metafore ili prevođenjem na doslovni jezik, ili metaforičnim jezičnim izrazima. Treći mogući odabir odgovora jest pobuđivanje subjektivnih asocijacija vezanih za osobno iskustvo koje se ne mogu svrstati ni u jednu kategoriju pretpostavljenu početnom hipotezom. Međutim, u rezultatima ovoga istraživanja takvi se odgovori pojavljuju znatno rjeđe od preostalih dviju vrsta odgovora, u čemu prva hipoteza pronalazi svoje uporište. Također, u nekim se primjerima pojavljuju i odgovori sastavljeni od frazema hrvatskoga jezika koji su u mentalnome leksikonu pohranjeni kao značenjske cjeline i stoga ne ulaze ni u jednu vrstu odgovora pretpostavljenu hipotezom. Pri analizi rezultata usporedit će se koliko odgovora pripada svakoj od opisanih vrsta odgovora, a razmotrit će se i značenjska obilježja pojmova koja se pritom ističu. Također, u metaforičnim odgovorima opisat će se i konceptualne metafore iz kojih proizlaze figurativni odgovori, čime se ujedno obrazlaže i isprepletenost jezične i kognitivne razine uključene u jezično djelovanje.

a) *Život je putovanje...*

Na metaforu *život je putovanje...* čak 10-ero ispitanika odgovorilo je prevođenjem na doslovni jezik nastavljajući metaforu rečenicom *...jer ima (svoj) početak i kraj*. Ovakav odgovor iziskivao je analitičko mišljenje ispitanika – *početak i kraj* zajednička su obilježja izvora i cilja metafore koja pripadaju doslovnom jeziku. Pritom je konkretniji pojam (izvor: *putovanje*) temelj za razumijevanje apstraktnijega pojma (cilja: *život*), dakle, u ovim odgovorima uz pomoć obilježja *početak i kraj*. Nadalje, četvero ispitanika odgovorilo je *život je putovanje jer nikad ne znamo gdje ćemo završiti* (ili: *nikad ne znaš gdje ćeš završiti*). Konstrukcija *nikad ne znamo/nikad ne znaš* odražava obilježje *nepredvidivosti* zajedničko izvoru i cilju ove metafore, a obilježje *završiti* pritom je utemeljeno u konkretnijem pojmu *putovanje* te potom preslikano i na cilj *život*. Osim isticanja obilježja izvora *završiti*, četvero je ispitanika isticalo drugo obilježje izvora – obilježje *trajanja*. Stoga odgovori poput *život je putovanje jer dugo traje/kratko traje/traje u vremenu i prostoru* ponovno naglašavaju važnost konkretnijega pojma, odnosno izvora metafore u razumijevanju metaforičkih rečenica.

Nadalje, 10-ero ispitanika nastavilo je metaforu *život je putovanje...* rečenicama koje proizlaze iz konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE, dakle odgovorima utemeljenima

na mentalnome konceptu koji uključuje povezivanje ovoga izvora i cilja. Takvi su primjerice odgovori: *...jer svašta prolazimo/jer se krećemo prema novim ciljevima/jer putujemo kroz život/jer nas vodi neki put/jer nikad ne znaš gdje će te odvesti* i slično. Pritom je često isticano i obilježje *kretanja* koje se ponovno utemeljuje u konkretnijem pojmu *putovanje* i preslikava na apstraktniji pojam *život*. Odgovori koji proizlaze iz konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE zapravo su rezultat povezivanja izvorne i ciljne domene u kojima se događaji vezani za konceptualnu domenu PUTOVANJA isprepliću s događajima vezanim uz konceptualnu domenu ŽIVOTA. Iz toga proizlaze jezični izrazi poput *prolaziti, kretati se, putovati, put, odvesti* itd. koji su jezični odrazi konceptualnoga spoja ovih dviju domena.

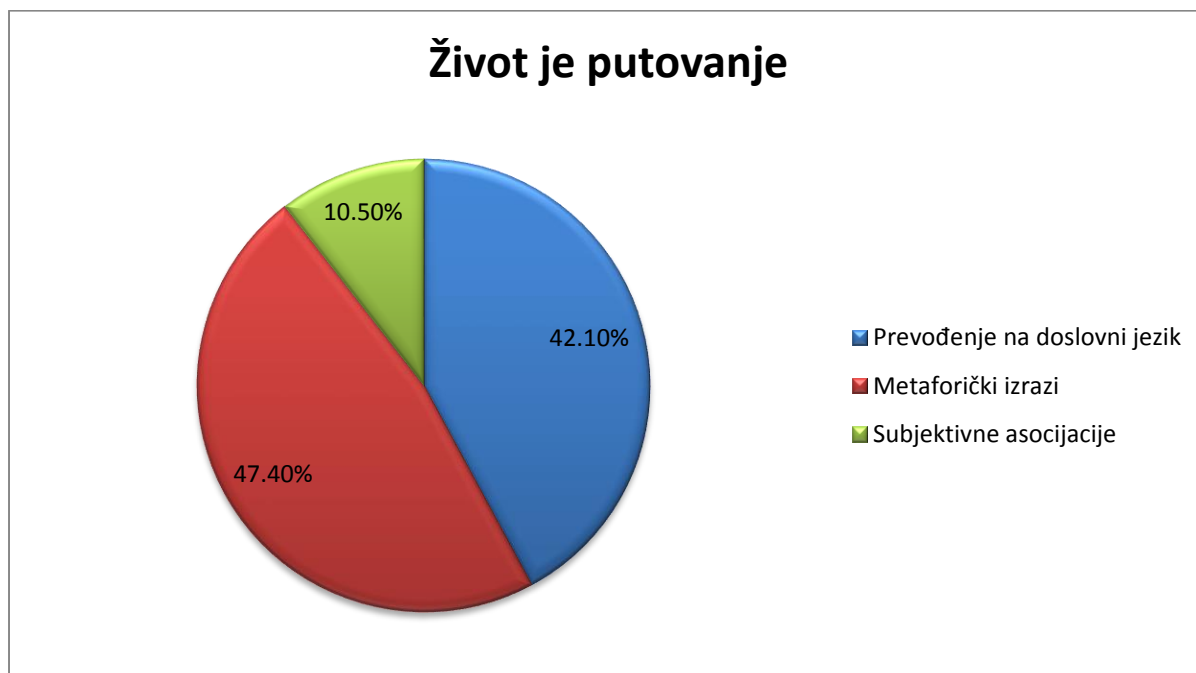
Potom, metafora *život je putovanje...* u tri je slučaja shvaćena kroz konceptualnu metaforu ŽIVOT JE SPREMNIK. Ispitanici su pritom dovršavali rečenicu odgovorima *...jer je pun izazova/jer je pun nepoznatih stvari/jer je pun lažnih putova* pri čemu je izraz *biti pun nečega* pokazatelj poimanja konceptualne domene ŽIVOTA kao spremnika u kojemu se može nalaziti malo ili puno nekakvoga sadržaja.

Naposljetku, dvoje ispitanika nastavilo je metaforu nadograđujući ih novim metaforama, ostajući pritom na apstraktnoj razini razumijevanja. Njihovi su odgovori sljedeći: *život je putovanje jer nije bitan cilj, već je bitno koje putove odabiremo te život je putovanje jer se cijeli život krećemo stremeći doseći nešto*. U prvome odgovoru riječ je o nastavljanju prvotne metafore figurativnim izrazom *odabiranja putova* koji obuhvaća metaforičko značenje koje doslovno znači „odabir ispravnih odluka“. U drugom odgovoru metafora je nadograđena metaforičnim izrazom *stremljenja ka dostizanju nečega* što je preneseno značenje koje nastavlja metaforu zadržavajući pritom apstraktnost jezičnoga izraza. Oba bi se primjera mogla tumačiti i proizlaženjem iz konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE na temelju izraza *putovi* i *kretanje*, ali je u njima, u usporedbi s preostalim metaforičnim odgovorima, razina metaforičnosti ipak izraženija, a jezična konstrukcija pritom podsjeća na frazem koji su ispitanici sami oblikovali.

Dakle, metafora *život je putovanje* rezultirala je sa 16 odgovora koji uključuju prevođenje na doslovni jezik i 14 odgovora koji uključuju metaforični jezik (utemeljen na konceptualnim metaforama ŽIVOT JE PUTOVANJE i ŽIVOT JE SPREMNIK) te dvama odgovorima oblikovanim novim metaforama (*nije bitan cilj, već odabir putova* te *cijeli se život krećemo stremeći doseći nešto*). Stoga odgovori na ovu metaforu potvrđuju prvu hipotezu istraživanja prema kojoj će misaone i jezične reakcije uključivati ili procese

rezoniranja, tj. prevođenje na doslovni jezik (42,1% ispitanika) ili metaforičke odgovore (47,4% ispitanika). Ostatak ispitanika odgovarao je prema subjektivnim asocijacijama koje se ne mogu svrstati ni u koju kategoriju, već su odraz individualnih asocijacijskih poveznica, vjerojatno uvjetovanih osobnim iskustvom.

Graf 1: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „život je putovanje“

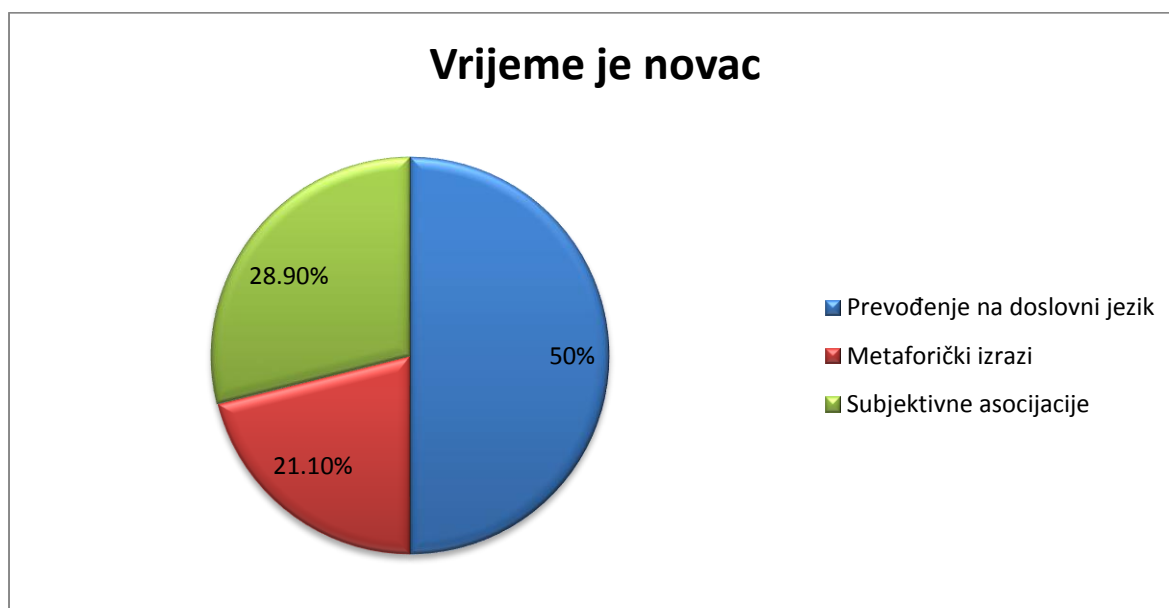
b) Vrijeme je novac...

Najveći broj odgovora na metaforu *vrijeme je novac...* uključivao je analitičke misaone procese koji su rezultirali prevođenjem na doslovni jezik i pritom isticanjem nekoga obilježja izvora ili cilja. U devet odgovora isticalo se obilježje *trošenje* koje primarno pripada konkretnijemu pojmu *novac* i potom se preslikava na apstraktniji pojam *vrijeme*. Takvi su, primjerice, odgovori *vrijeme je novac jer se troši/jer se lako troši/jer je potrošno* i slično. Pet odgovora isticalo je obilježje *gubljenje* u rečenicama *vrijeme je novac jer gubeći vrijeme, gubimo novac/jer prolaskom vremena gubimo ili dobivamo novac/jer gubitkom vremena smo manje produktivni* itd., a četiri odgovora isticala su obilježje *nedovoljnosti*: *vrijeme je novac jer ga nikad nemamo dovoljno*. Sva obilježja koje ističu ovi odgovori oslanjaju se na značenje izvora (*novac*) i potom odražavaju i na značenje cilja (*vrijeme*).

Šest odgovora uključivalo je metaforička značenja. Pritom su neki odgovori proizašli iz konceptualne metafore VRIJEME JE NOVAC koja omogućuje razumijevanje i nastavljanje metafore na temelju konceptualnoga povezivanja dviju domena obuhvaćenih ovom metaforom. Takvi su, primjerice, odgovori *vrijeme je novac jer se novcem može kupiti vrijeme* i *vrijeme je novac jer nas naposljetku odugovlačenje košta*. Nadalje, u dva se odgovora pojavljuju i izrazi utemeljeni na konceptualnoj metafori VRIJEME JE SPREMNIK: *vrijeme je novac jer imamo ograničenu količinu na raspolaganju* te *vrijeme je novac jer je rijetka dragocjenost koja se puni i radom*. Izrazi *ograničena količina* i *puniti se* ukazuju na razumijevanje ove metafore kroz konceptualnu usporedbu pojma *vrijeme* sa spremnikom koji ima obilježja poput količine i punoće. U jednome odgovoru pojavljuje se još jedna konceptualna metafora – NAPORI SU ŽIVA BIĆA – prisutna u izrazu *vrijeme je novac jer tijekom vremena oplođujemo napore*. Naime, u ovome se primjeru značenje pojma *napori* uspoređuje sa živim bićem koje ima mogućnost davanja ploda.

Desetak odgovora pripada subjektivnim asocijacijama ovisnima o osobnome iskustvu ispitanika i takve rečenice ne mogu se svesti ni pod koju kategoriju. Usprkos tome, velik broj odgovora ipak je usklađen s prvom hipotezom ovoga istraživa pa se u prvu vrstu odgovora s prevođenjem na doslovni jezik može svrstati čak 50% odgovora, dok metaforičnim izrazima pripada 21,1% odgovora (utemeljenih na konceptualnim metaforama VRIJEME JE NOVAC, VRIJEME JE SPREMNIK i NAPORI SU ŽIVA BIĆA).

Graf 2: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „vrijeme je novac“

c) *Riječi su djela...*

Metafora *riječi su djela* rezultirala je velikim brojem odgovora koji uključuju analitičko promišljanje, odnosno prevođenje na doslovni jezik. Primjerice, rečenice poput *riječi su djela jer djelima potvrđujemo riječi/jer tko kaže nešto što želi, onda to provede u djelo* i slično potvrđuju da su neki ispitanici pojašnjavali metaforu opisujući pritom njezino značenje doslovnim jezikom. Također, tijekom ovakvih odgovora koji uključuju prevođenje na doslovni jezik, česta su bila i isticanja pojedinih obilježja izvornoga pojma *djelo* koja bi se potom preslikavala i na značenje cilja *riječi*. Šest odgovora isticalo je obilježje *djelovanja*, primjerice u rečenicama *riječi su djela jer riječima možemo djelovati/jer ponekad njima i djelujemo/jer riječima pokazujemo kako ćemo djelovati* itd. U pet se odgovora ponovno ističe obilježje izvora, ovaj put obilježje *utjecaja*: *riječi su djela jer izreći nešto znači utjecati tim riječima na situaciju/jer njima utječemo na druge/jer i one imaju utjecaj na život, baš kao i djela...* Treće obilježje izvora koje se često spominje u odgovorima bilo je obilježje *činjenja* prisutno u šest primjera: *riječi su djela jer riječju možemo učiniti mnogo/jer onime što govorimo, činimo/jer ono što govorimo trebalo bi biti jednako onome što činimo* i slično. Tri primjera također se sastoje od prevođenja na doslovni jezik, ali pritom ističu obilježje *značiti* koje podjednako pripada značenju i izvora i cilja: *riječi su djela jer znače mnogo/jer znače čak i više od djela/jer riječi znače više od učinjenog...*

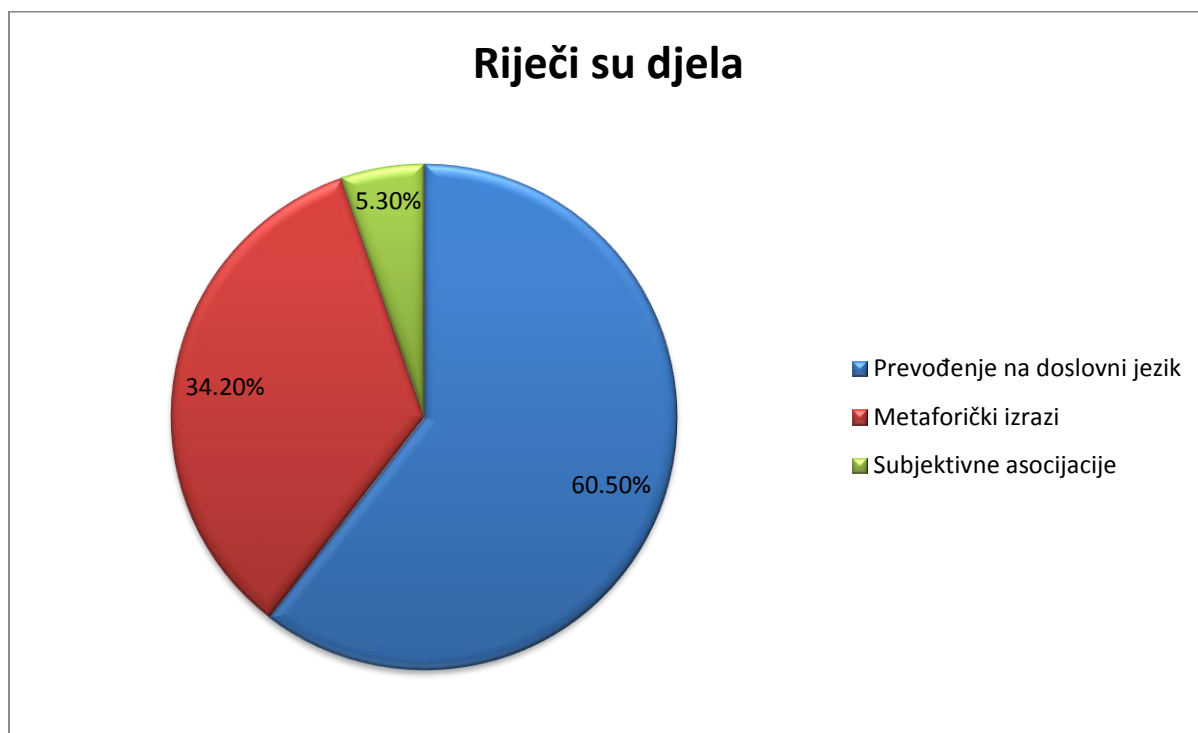
Kao i u ostalim zadacima, nekoliko je odgovora bilo oblikovano i od metaforičkih izraza. Naime, troje je ispitanika odgovorilo rečenicama koje proizlaze iz konceptualne metafore RIJEČI SU OBJEKTI: *riječi su djela jer se mogu prenositi/jer ostaju iza nas/jer se lako izgovore, a teško povuku*. Ovi primjeri pokazuju da je povezivanje konceptualnih domena RIJEČ i OBJEKT omogućilo razumijevanje zadane metafore kroz usporedbu pojma *riječ* s kakvim objektom koji se može prenositi i povlačiti i koji može ostati. Nadalje, dva su metaforična odgovora utemeljena u konceptualnoj metafori RIJEČI SU ŽIVA BIĆA: *riječi su djela jer mogu mijenjati ljude, događaje i život/jer imaju veliku moć*. Pritom se cilj (*riječi*) poima kao biće koje ima sposobnost mijenjanja okoline i mogućnost posjedovanja moći.

Specifičnost metafore *riječi su djela* jest velik broj odgovora koji pripadaju domeni emocija. Čak sedam rečenica uključuje metaforičke izraze poput *boljeti*, *dirati*, *povrijediti*, *usrećiti* i *obilježiti*. Takvi su odgovori također metaforični, a njihova je zajednička karakteristika pripadnost kategoriji osjećaja: *riječi su djela jer bole kao kad te netko ošamari/jer diraju druge ljude/jer nas mogu povrijediti kao i nešto učinjeno/jer nekoga*

možemo usrećiti već i samom lijepom riječju/ jer nekada bole više/ jer nas obilježe trajno/ jer ostavljaju duboki trag u nama samima i drugima u našoj blizini. Značenje ovih izraza najčešće proizlazi iz perceptivnoga iskustva tijela te potom doživljava promjenu u metaforičko značenje emocija. Tako je, primjerice, izraz *povrijediti* prenesen iz konkretnoga značenja fizičke povrede u metaforičko značenje psihičke povrijeđenosti, a izraz *dirati* iz konkretnoga značenja fizičkoga kontakta u metaforičko značenje emocionalne obilježenosti.

Metafora *riječi su djela* nastavljena je prevođenjem na doslovni jezik u 60,5% odgovora ispitanika. Metaforični se odgovori javljaju kod 34,2% ispitanika pri čemu su rečenice najčešće odraz konceptualnih metafora RIJEČI SU OBJEKTI i RIJEČI SU ŽIVA BIĆA. Od toga čak sedam metaforičnih odgovora pripada domeni osjećaja što je ujedno i specifičnost ove metafore.

Graf 3: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „riječi su djela“

d) Život je kocka...

Metaforu *život je kocka...* šestero je ispitanika nastavilo konstrukcijom *...jer nikad ne znaš...* te potom obrazloženjem koje pripada analitičkome prevođenju na doslovni jezik. Naime, konstrukcija *nikad ne znaš* naglašava neizvjesnost i nepredvidivost i pojavljuje se i u odgovorima uz metaforu *život je putovanje*. Stoga se može pretpostaviti da je obilježje *neizvjesnosti* povezano s ciljem obiju zadanih metafora, odnosno pojmom *život* koji se pojavljuje u obje metafore te koji se u velikomu broju odgovora poima kao koncept nepredvidljivosti. Takve konstrukcije nastavljale su se isticanjem obilježja *čekati* u četiri odgovora: *život je kocka jer nikad ne znaš što te čeka*, ili isticanjem obilježja *dogoditi se* u dva odgovora: *život je kocka jer nikad ne znaš što se može dogoditi*. Nadalje, velik broj odgovora uključivao je obilježje *neizvjesnosti* i *nepredvidljivosti* kao izraze, a ne kao konstrukcije poput prethodnih odgovora. Takvih je rečenica sedam i uglavnom su oblikovane na sljedeći način: *život je kocka jer je nepredvidljiv/jer je neizvjestan/jer je neizvjesno što će se dogoditi*. Također, u vrlo velikomu broju odgovora ispitanika pojavljuje se i obilježje *riskantnosti* koje se utemeljuje na izvoru metafore – pojmu *kocka* i potom preslikava na ciljni pojam *život*. Čak osam odgovora sastojalo se od ovoga obilježja: *život je kocka jer stalno moramo nešto riskirati/jer je riskantno/jer moramo ponekad i riskirati/jer je pun rizika/jer je često rizično ono što u njemu radimo/jer smo stalno suočeni s rizičnim odlukama* itd.

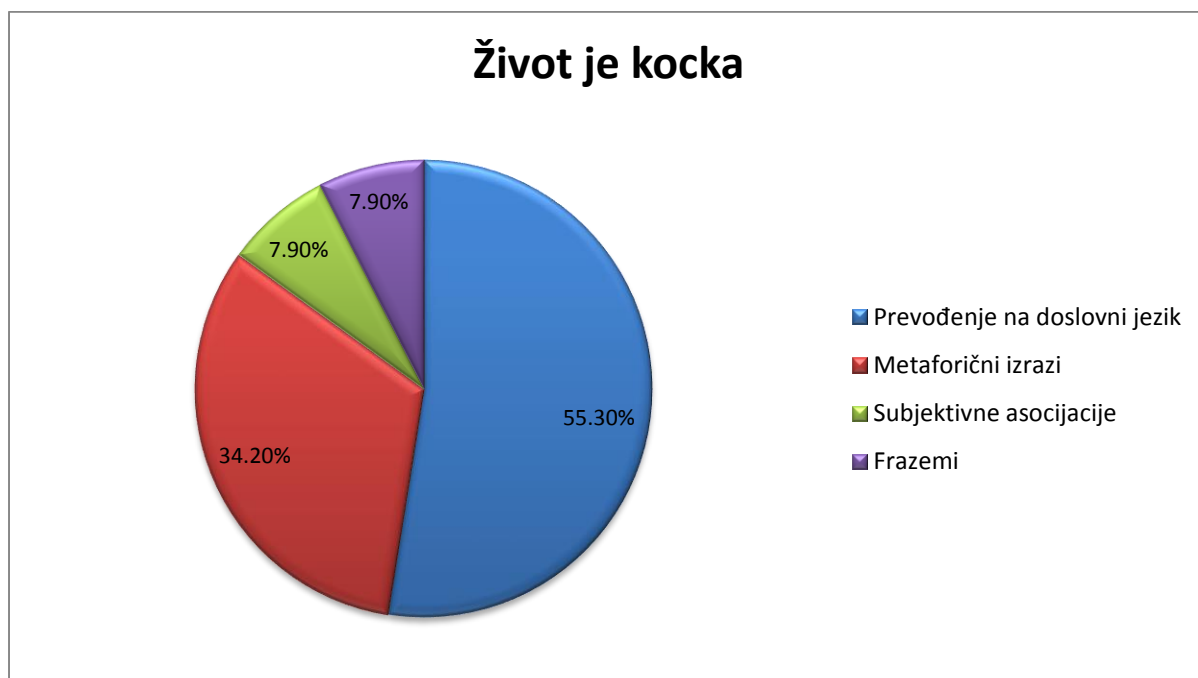
Jedan ispitanik na ovu metaforu odgovorio je frazemom – *život je kocka jer tko ne riskira, ne profitira*, a dvoje ispitanika frazemom – *život je kocka jer nikad ne znaš što donosi sutra*. Ovakvi su odgovori u skladu s pretpostavkom prema kojoj su frazemi jedinice mentalnoga leksikona baš kao i leme – pohranjeni su u svome cjelovitom obliku te funkcioniraju kao značenjska cjelina.

Nadalje, 10-ero je ispitanika metaforu *život je kocka...* nastavilo metaforičnim odgovorom. Od toga je osam odgovora utemeljeno na konceptualnoj metafori ŽIVOT JE KOCKA i takvi su odgovori rezultat povezivanja konceptualne domene ŽIVOTA i konceptualne domene KOCKA/IGRA iz čega proizlaze različiti jezični izrazi i koncepti utemeljeni na konceptualnome spoju ovih dviju domena. Primjerice, to su odgovori poput *život je kocka jer svakom treba onaj broj koji ne dobije/jer pogrešnim potezom možemo sve izgubiti/ jer je život igra/jer je svaki dan lutrija/jer ne znaš na koju će stranu pasti/jer se često u životu kockamo* itd. Izrazi poput *broj*, *pogrešni potez*, *igra*, *lutrija*, *pad (kocke)* i *kockanje* ukazuju na poimanje ove metafore kroz isprepletenost značenja izvornoga i ciljnoga pojma,

odnosno kroz povezanost konceptualnih domena povezanih metaforom *život je kocka*. Nadalje, dva su metaforična odgovora rezultat poimanja ove metafore kroz druge konceptualne metafore, odnosno spojeve drugih dviju konceptualnih domena. Tako, primjerice, odgovor *život je kocka jer može vijugati u ovom ili onom smjeru* odražava razumijevanje zadane metafore preko konceptualne metafore ŽIVOT JE PUTOVANJE jer su konceptualne domene ŽIVOT i PUTOVANJE rezultirale izrazima *vijugati* i *smjer*. Potom, odgovor *život je kocka jer je ispunjen srećom i tugom* rezultat je poimanja zadane metafore kroz konceptualnu metaforu ŽIVOT JE SPREMNIK prema kojoj se koncept *života* razumijeva kao spremnik koji ima određeni kapacitet i mogućnost za biti ispunjen.

Odgovori ispitanika na metaforu *život je kocka* uglavnom se mogu razvrstati na prevođenje na doslovni jezik ili na metaforične odgovore. Tek je nekoliko odgovora odraz subjektivnih asocijacija koje se ne mogu svrstati ni u jednu od ovih vrsta odgovora. 34,2% odgovora metaforičkih su značenja i proizlaze iz triju konceptualnih metafora: ŽIVOT JE KOCKA, ŽIVOT JE PUTOVANJE i ŽIVOT JE SPREMNIK. Čak 55,3% odgovora pripada prevođenju na doslovni jezik pri čemu su odgovori bilo vrlo ujednačeni i lako svrstavajući s obzirom na isticanje pojedinoga obilježja.

Graf 4: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „život je kocka“

e) *Svijet je pozornica...*

Metafora *svijet je pozornica* rezultirala je drugačijom raspodjelom odgovora od prethodno opisanih metafora. Naime, prevođenjem na doslovni jezik odgovorilo je svega šestero ispitanika dok je čak 32 ispitanika odgovorilo metaforičnim izrazima.

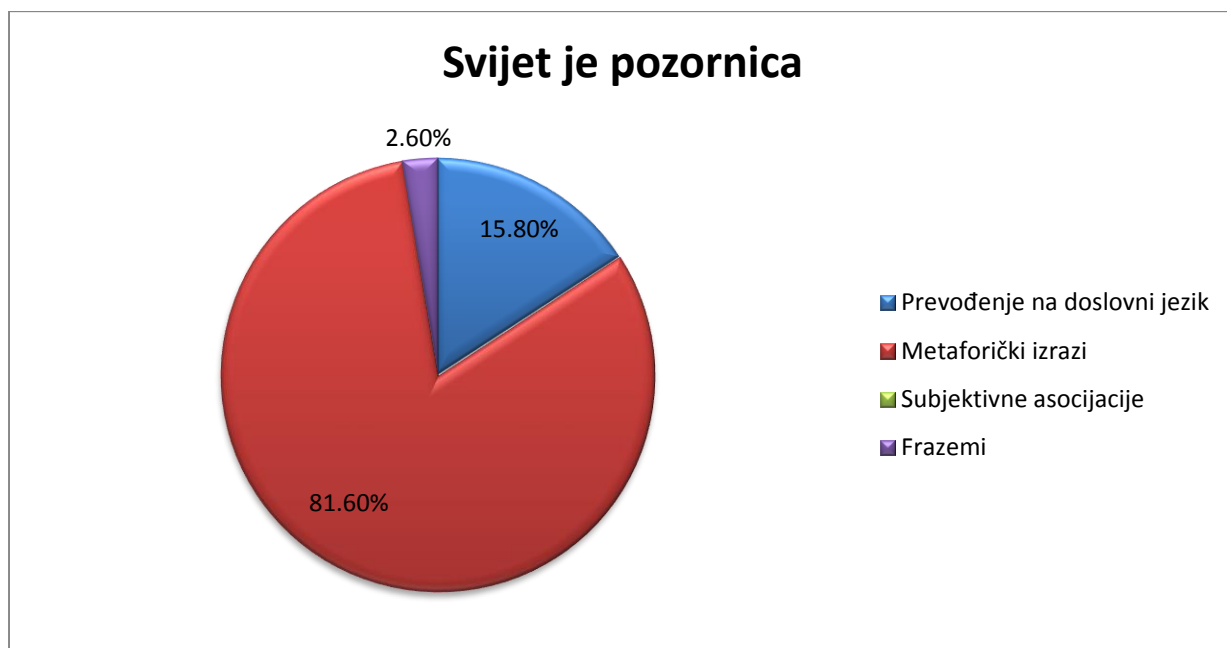
Prevođenje na doslovni jezik obuhvatilo je odgovore poput *svijet je pozornica jer smo suočeni s neprestanim prezentiranjem sebe/jer se u istom trenu događa mnoštvo nepovezanih događaja /jer je spektakularan poput scenske pozornice/jer se sve zapravo temelji na prividu i slično.*

Metaforični odgovori, koji su u ovome zadatku bili zbilja brojni, proizlaze iz konceptualne metafore SVIJET JE POZORNICA. Pritom čak 20-ero ispitanika ističe obilježje *glume, glumaca i glumljenja*, primjerice, u odgovorima *svijet je pozornica jer svi smo mi glumci/jer mnogi glume/jer svi bar malo glumimo/jer ima puno glumaca/jer se često glumi...* Nadalje, u tri se odgovora spominje i obilježje *uloga: svijet je pozornica jer svatko u njemu ima svoju ulogu/jer svi igramo uloge/jer svi imamo nekakve uloge*. Također, tri odgovora ističu i obilježje *maski: svijet je pozornica jer svi nosimo maske/jer svi nosimo društvene maske/jer se svatko skriva ispod maske*. Naposljetku, pojavljuje se i obilježje *gledanja*, odnosno *leksem oči: svijet je pozornica jer smo svakodnevno pred očima promatrača/jer su nečije oči stalno uprte u nas* itd.

Jedan je odgovor povezan i s frazemom *pokazati se u pravome svjetlu: svijet je pozornica jer se ne pokazujemo uvijek u pravom svjetlu*.

Velik broj odgovora (čak 81,6%) koji pripadaju metaforičkim značenjima može se tumačiti proizlaženjem metafore *svijet je pozornica* iz područja književnosti što je moglo utjecati na izraženu metaforičnost u odgovorima ispitanika. Međutim, ovakvi se rezultati mogu promatrati i kao izrazita plodnost konceptualne povezanosti domene SVIJETA i KAZALIŠTA, odnosno kao izražena utemeljenost na konceptualnoj metafori SVIJET JE KAZALIŠTE. Dakle, poimanje zadane metafore većina je ispitanika ostvarila povezivanjem ovih dviju konceptualnih domena iz čega su proizašli brojni izrazi povezani s domenom KAZALIŠTA, poput leksema *glumci, gluma, uloge, maske i oči*.

Graf 5: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „svijet je pozornica“

f) *Znanje je moć...*

Čak 15-ero ispitanika nastavilo je metaforu *znanje je moć* izrazima kojima se metafora prevodi na doslovni jezik. Primjerice, odgovori na zadanu metaforu bili su sljedeći: *znanje je moć jer znanjem možemo svašta činiti/er može poboljšati život/er se tako može uspjeti/er nam omogućava mnoge stvari/er njime možemo puno toga ostvariti i postići/er omogućava postizanje ciljeva/er omogućava svrsishodnu primjenu u praksi* itd. Ovakvi su odgovori obuhvatili misaone procese rezoniranja i analizu početne metafore prevodeći pritom metaforička značenja u pojašnjenja na doslovnom jeziku.

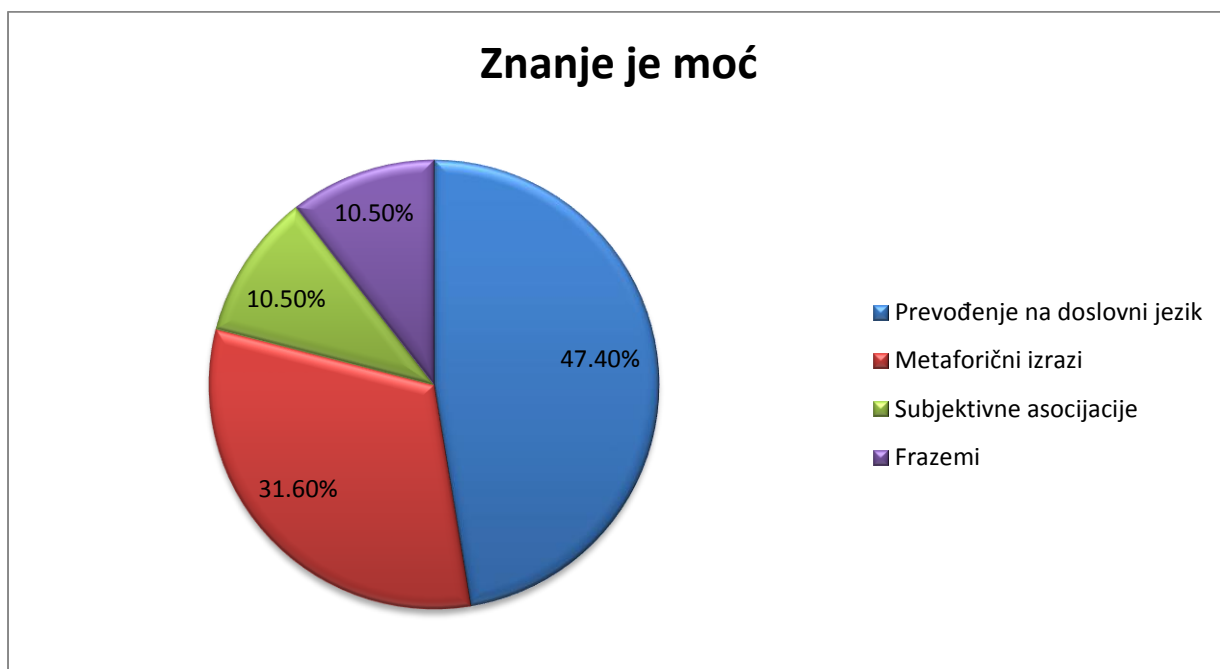
U nekoliko se odgovora javlja i komparacijska forma pri čemu se uspoređuju *oni sa znanjem s onima bez znanja*: *znanje je moć jer je onaj koji ga posjeduje nadmoćniji nad onima koji ga ne posjeduju/er je pametan čovjek moćniji od glupoga/er nas čini boljima od drugih*.

U čak četiri odgovora pojavljuju se varijacije frazema *što više znaš, to više vrijediš*. Takvi su odgovori: *znanje je moć jer što više znaš, više vrijediš/er koliko znaš, toliko vrijediš/er što više znamo, više vrijedimo*.

Metaforičnoj vrsti odgovora u ovome zadatku pripada 12 odgovora. Ipak, takvi odgovori proizlaze iz različitih konceptualnih metafora pri čemu do povezivanja konceptualnih domena ZNANJE i MOĆ dolazi u svega dva primjera – u rečenicama *znanje je moć jer njime možeš vladati nad drugima* te *znanje je moć jer tko zna, vlada*. U ostalim se odgovorima javljaju druge konceptualne metafore – primjerice, konceptualna metafora ZNANJE JE ŽIVO BIĆE u primjerima *znanje je moć jer otvara oči/jer otvara brojna vrata*. U ovim se odgovorima koncept *znanja* uspoređuje s konceptualnom domenom ŽIVOGA BIĆA koje ima mogućnost *otvaranja očiju* i *otvaranja vrata*, isprva u konkretnom, doslovnom značenju pa potom i u prenesenom, metaforičkom značenju. Također, pojavljuje se i konceptualna metafora ZNANJE JE SILA u odgovorima *znanje je moć jer pokreće sve/jer nas vodi k uspjehu*. U ovim je primjerima koncept *znanja* poiman kao sila koja može *pokretati* i *voditi*. Nadalje, u čak četiri odgovora nalazi se i konceptualna metafora ZNANJE JE OBJEKT: *znanje je moć jer ti ga nitko ne može oduzeti/jer nam ga nitko ne može oduzeti/jer je prednost posjedovati određeno znanje u situaciji kad ti zatreba/jer onaj tko ga posjeduje, zna steći i moć*. U ovim odgovorima razumijevanje metafore utemeljeno je na povezanosti konceptualnih domena ZNANJE i OBJEKT, odnosno na usporedbi *znanja* s kakvim objektom koji se (*ne*) *može oduzeti* i koji se *može posjedovati*. Također, pojavljuje se i konceptualna metafora ZNANJE JE SREDSTVO u kategoriji *sredstva za građenje* u rečenici *znanje je moć jer znanjem gradimo budućnost* te u kategoriji *sredstva za borbu* u primjeru *znanje je moć jer znanjem pobjeđujemo*.

Rezultati u zadatku nastavljanja metafore *znanje je moć* pokazuju velik broj odgovora koji prevode na doslovni jezik (47,4%) te nešto manji broj metaforičkih odgovora (31,6%). Međutim, pri metaforičkim odgovorima pojavljuju se različite konceptualne metafore što ovu vrstu odgovora čini poprilično heterogenom. Primjerice, to su konceptualne metafore ZNANJE JE ŽIVO BIĆE, ZNANJE JE SILA, ZNANJE JE OBJEKT te ZNANJE JE SREDSTVO.

Graf 6: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „znanje je moć“

g) Ljubav je vatra...

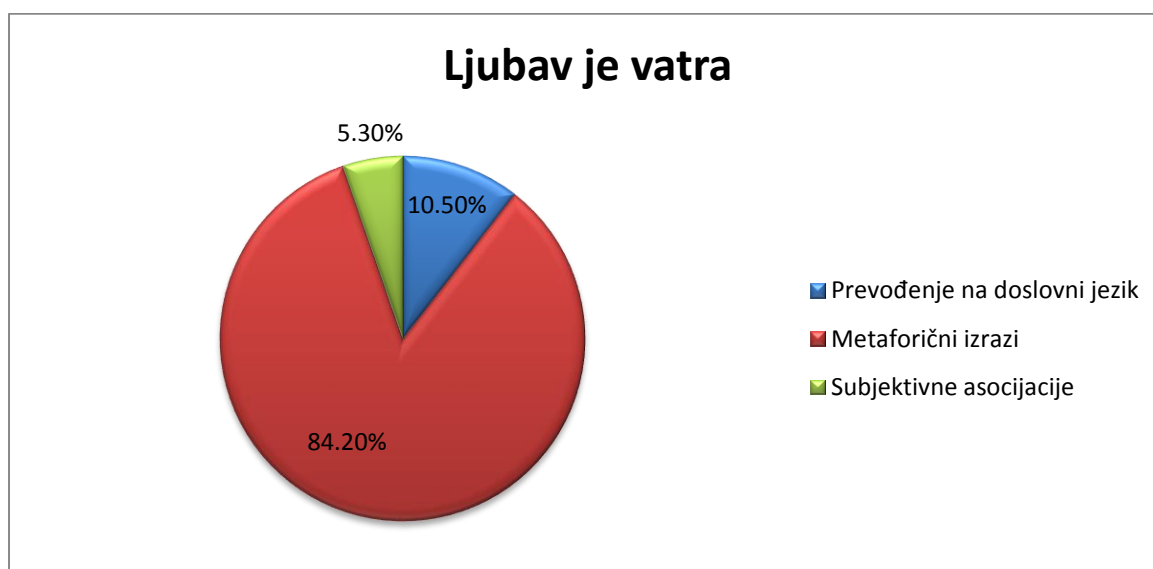
Metaforu *ljubav je vatra* samo je četvero ispitanika nastavilo prevođenjem na doslovni jezik. Pritom su odgovori glasili: *ljubav je vatra jer prouzrokuje psihičke i fiziološke reakcije koje djeluju brzo poput vatre/jer jednako djeluje na unutrašnje stanje čovjeka/jer pobuđuje sličan osjećaj u nama/jer je takav osjećaj u trbuhu.*

Znatno veći broj odgovora metaforičkih je značenja, a najviše ih proizlazi iz konceptualne metafore LJUBAV JE VATRA. Takvi su odgovori rezultat povezivanja konceptualne domene LJUBAVI i konceptualne domene VATRE tijekom čega se konkretniji izvor (*vatra*) rabi za razumijevanje apstraktnoga cilja (*ljubavi*). Čak 26 odgovora proizlazi iz ove konceptualne metafore. Primjerice, takve su rečenice *ljubav je vatra jer je često vruća/jer neprestano mora biti potpirivana/jer brzo plane/jer se brzo zapali, ali i ugasi/jer može čovjeka potpuno zapaliti/jer se lako gasi/jer ponekad jako boli... Izrazi poput *vruće, potpiriti, zapaliti, ugasiti, boljeti* primarno su vezani uz koncept *vatre* s konkretnim značenjem, a potom su preslikani na koncept *ljubavi* s apstraktnim značenjima. Iz ove konceptualne metafore proizašao je velik broj odgovora koji su isticali obilježje *opeći*. Sedmero ispitanika odgovorilo je: *ljubav je vatra jer može opeći/jer se njome možeš ugrijati, ali i opeći/jer nas rasplamsava iznutra, ali se možemo i opeći/jer peče i grije istovremeno i slično. Nadalje,**

drugih sedmero ispitanika odgovorilo je metaforičnim značenjem proizašlim iz konceptualne metafore LJUBAV JE VATRA i isticanjem obilježja *(iz)gorjeti*: *ljubav je vatra jer od ljubavi čovjek izgara/jer tko ljubi, taj gori/jer se čovjek lagano zapali i izgori/jer od nje možemo zasjati, ali i izgorjeti...* Također, u tri se odgovora pojavljuje obilježje *rasplamsati*: *ljubav je vatra jer ju je teško ugasiti kad se rasplamsa/jer rasplamsava/jer se može rasplamsati do destruktivnih razmjera*. Dakle, sva tri opisana obilježja (*opeći*, *(iz)gorjeti*, *rasplamsati*) utemeljena su u konkretnijoj konceptualnoj domeni VATRE i potom konceptualno i jezično povezani s apstraktnijom domenom LJUBAVI. U šest se odgovora pojavljuje druga konceptualna metafora – konceptualna metafora LJUBAV JE SILA – u kojoj se koncept *ljubavi* poima kao sila koja ima mogućnost pokretanja, mijenjanja i uklanjanja zapreka. Primjerice, takvi su odgovori *ljubav je sila jer nas pokreće/jer nas prožima i mijenja/jer može ukloniti svaku zapreku na svom putu/jer ruši sve zapreke itd.*

Metafora *ljubav je vatra* rezultirala je velikim brojem metaforičnih odgovora (čak 84,2% odgovora), znatno manjim brojem odgovora kojima se prevodi na doslovni jezik (svega 10,5% odgovora) te s 5,3% odgovora koji pripadaju subjektivnim asocijacijama koje se ne mogu razvrstati ni u jednu kategoriju. Dakle, rezultati ovoga zadatka pokazuju vrlo izraženu metaforičnost odgovora i potvrđuju početnu hipotezu istraživanja. Velika brojnost metaforičnih odgovora mogla bi se tumačiti proizlaženjem ciljnoga pojma (*ljubavi*) iz kategorije emocija, što je moglo utjecati na odabir apstraktnih odgovora ispitanika, ili izraženom plodnošću konceptualnih metafora LJUBAV JE VATRA i LJUBAV JE SILA iz kojih nastaje ovako velik postotak odgovora s metaforičnih izrazima.

Graf 7: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „ljubav je vatra“

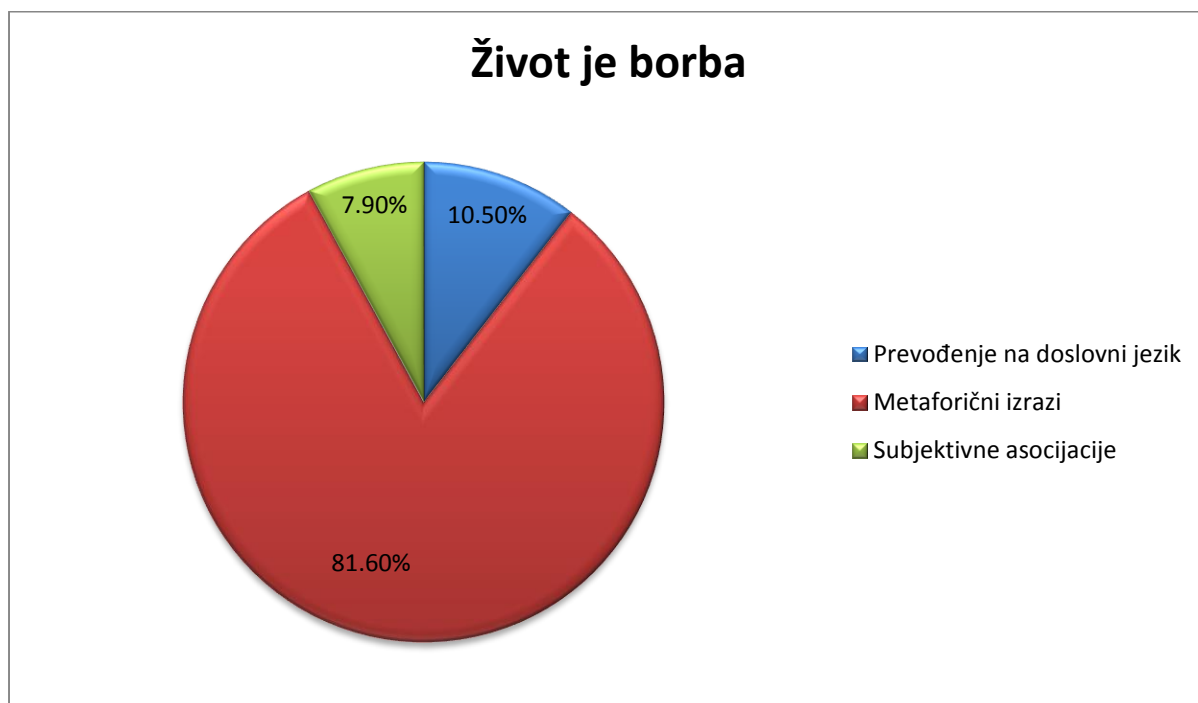
h) Život je borba...

U zadatku s metaforom *život je borba* pojavljuje se velik broj metaforičkih odgovora. Svega se nekoliko odgovora ne može svrstati u ovu kategoriju, već u tip odgovora s prevođenjem na doslovni jezik (primjerice, *život je borba jer je težak/jer iziskuje trud/jer nikada u životu nije sve lagano...*).

Preostali ispitanici odgovorili su metaforičnim izrazima, uglavnom utemeljenim na konceptualnoj metafori ŽIVOT JE BORBA. Takvi su odgovori, primjerice, *život je borba jer možeš izgubiti i pobijediti/jer je cilj opstati/jer nas stalno nešto napada/jer u njemu ratujemo s mnogim problemima/jer i ono koristi različita oružja/jer rezultat može biti i neriješeno/jer je sastavljen od pobjeda i poraza...* Izrazi *izgubiti*, *pobijediti*, *opstati*, *napadati*, *ratovati*, *oružje*, *neriješenost* itd. utemeljeni su u konceptualnoj domeni BORBE i upotrijebljeni u povezanosti s konceptualnom domenom ŽIVOTA. Nadalje, osim kod ovih 11-ero ispitanika, ova se konceptualna metafora pojavljuje i kod osmero ispitanika uz isticanje obilježja *(iz)boriti se*: *život je borba jer se od rođenja do smrti boriš, a ta borba traje cijeli život/jer se uvijek borimo za neki cilj ili protiv njega/jer se ponekad trebamo izboriti za sebe/jer se kroz život ljudi bore za svoje ciljeve/jer se u mnogim pogledima moramo izboriti za nešto* i slično. Osim ovoga obilježja, u četiri se odgovora pojavljuje i obilježje *prepreka*: *život je borba jer se u njegovom putu nalazi mnogo prepreka/jer čovjek u svemu nalazi prepreke/jer je mnogo zapreka/jer znači prevladavanje različitih prepreka i poteškoća*. Pojmovi *(iz)boriti se* i *prepreka* također su vezani uz konkretniji koncept *borbe* i potom preslikani na apstraktniji koncept *života*. U nekoliko se slučajeva pojavljuju još neke konceptualne metafore. Primjerice, u rečenicama *život je borba jer zahtijeva stalno kretanje/jer je život put od problema do problema* odražava se konceptualna metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE jer su pojmovi *kretanja* i *puta* utemeljeni u konceptualnoj domeni PUTOVANJA. Nadalje, u rečenici *život je borba jer nas iskušava* pojavljuje se konceptualna metafora ŽIVOT JE ŽIVO BIĆE jer se pojam *života* uspoređuje sa živim bićem koje može *iskušavati* drugoga. Odgovor *život je borba jer se neprestano moramo natjecati i s drugima, ali i sami sa sobom za položaj u društvu* reflektira konceptualnu metaforu ŽIVOT JE NATJECANJE jer se izraz *natjecati se* utemeljuje u konceptualnoj domeni NATJECANJA. U tri odgovora (*život je borba jer je svaki dan pun izazova/jer je prepun situacija u kojima se moramo izboriti za nešto/jer je pun uspona i padova*) pojavljuje se konceptualna metafora ŽIVOT JE SPREMNIK na temelju koje se pojam *života* poistovjećuje s konceptom *spremnika* koji ima kapacitet, odnosno mogućnost biti pun ili prepun nečega.

Izrazita metaforičnost u odgovorima na metaforu *život je borba* odražava veliku zastupljenost nekoliko konceptualnih metafora – posebice konceptualne metafore ŽIVOT JE BORBA, ali i konceptualnih metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE, ŽIVOT JE ŽIVO BIĆE, ŽIVOT JE NATJECANJE i ŽIVOT JE SPREMNIK. Iako se ciljni pojam *život* spominje i u dvije prethodne metafore (*život je putovanje* i *život je kocka*), u metafori *život je borba* pojavljuje se znatno veći broj metaforičnih odgovora (81,6%), što je iznenađujući rezultat čiji bi se uzrok mogao provjeriti nekim budućim istraživanjima. Suprotno tomu, odgovora s prevođenjem na doslovni jezik vrlo je malo (10,5%), baš kao i subjektivnih asocijacija (7,9%) koje se ne mogu pripojiti ni jednom tipu odgovora pretpostavljenim prvom hipotezom ovoga istraživanja.

Graf 8: Postotak rezultata s obzirom na vrstu odgovora na zadanu metaforu „život je borba“

4.2. Drugi i treći zadatak

Drugi i treći zadatak ove jezikoslovne ankete oblikovani su skalarno i u njima su ispitanici trebali odrediti, prema vlastitoj procjeni, razinu obilježja *konkretnosti* i *sličnosti* pojmova obuhvaćenih metaforama. Budući da odgovori u ovim zadacima predstavljaju odabir jedne od dimenzija na ponuđenoj skali, njihovi su rezultati kvantitativno obrađeni, a krajnji zbroj odgovora prikazan je i dijagramima.

Prema drugoj hipotezi istraživanja, izvorni pojmovi obuhvaćeni metaforama bit će procijenjeni višom razinom konkretnosti od ciljnih pojmova. Također, očekuje se da će procjena veće apstraktnosti ciljnoga pojma u drugome zadatku odgovarati procjeni veće razine sličnosti takvoga cilja s izvornim pojmom u trećemu zadatku. Od osam metafora obuhvaćenih zadatkom procjene *konkretnosti*, veća konkretnost izvornoga nego ciljnoga pojma potvrđena je u čak šest metafora (*život je putovanje*, *vrijeme je novac*, *riječi su djela*, *život je kocka*, *ljubav je vatra* i *život je borba*). Tomu proturječe samo dvije metafore: *znanje je moć* gdje je izvor (*znanje*) procijenjen kao apstraktan pojam i *svijet je pozornica* pri čemu je cilj (*svijet*) procijenjen kao konkretan pojam. U preostalim je primjerima izvorni pojam uvijek određen znatno konkretnije nego ciljni pojam, a često je ovakva razlika između konkretnoga izvora i apstraktnoga cilja vrlo izražena u sveukupnome zbroju rezultata.

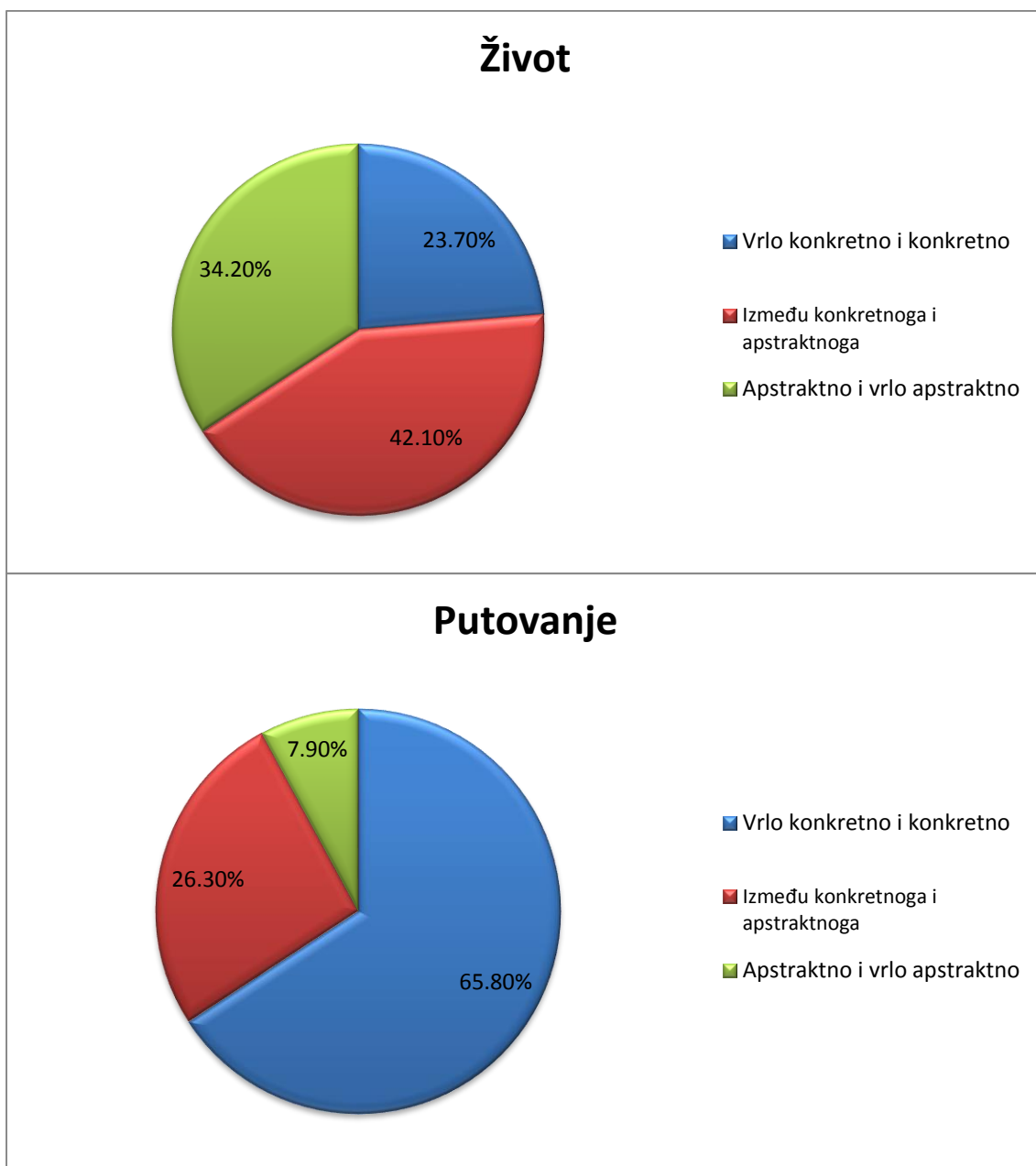
Nadalje, u usporedbi rezultata drugoga i trećega zadatka, zadatak procjene značenjske *sličnosti* pojmova obuhvaćenih metaforama pokazuje da se u velikomu broju metafora apstraktno procijenjeni ciljevi smatraju sličnijima svojim izvornim pojmovima od konkretnije procijenjenih ciljeva, što je u skladu s drugom hipotezom ovoga istraživanja.

Ova je hipoteza potvrđena četirima primjerima – metaforama *život je putovanje*, *znanje je moć*, *ljubav je vatra* i *život je borba*. Nadalje, u dvije metafore rezultati su podjednaki s obzirom na procjenu *sličnosti* i *različitosti*, što pokazuje da se i u ovim slučajevima javlja velik broj odgovora koji potvrđuju drugu hipotezu, ali je ipak prisutan i velik broj odgovora koji ju opovrgavaju. Riječ je o metaforama *riječi su djela* i *život je kocka* čiji podjednak rezultat u odabiru značenjske sličnosti i različitosti nije bio očekivan, a njegovi bi se uzroci tek trebali preispitati budućim istraživanjima. Također, u jednoj metafori (*vrijeme je novac*) dominira procjena „ni slični, ni različiti“, što je središnja vrijednost skale. Stoga ovaj rezultat ni ne potvrđuje hipotezu, ali joj ni ne proturječi. Naposljetku, rezultati metafore *svijet je pozornica* ne ulaze u mogućnost usporedbe jer je cilj ove metafore u prethodnome zadatku procijenjen više konkretnim nego apstraktnim pojmom, što je protivno temelju druge

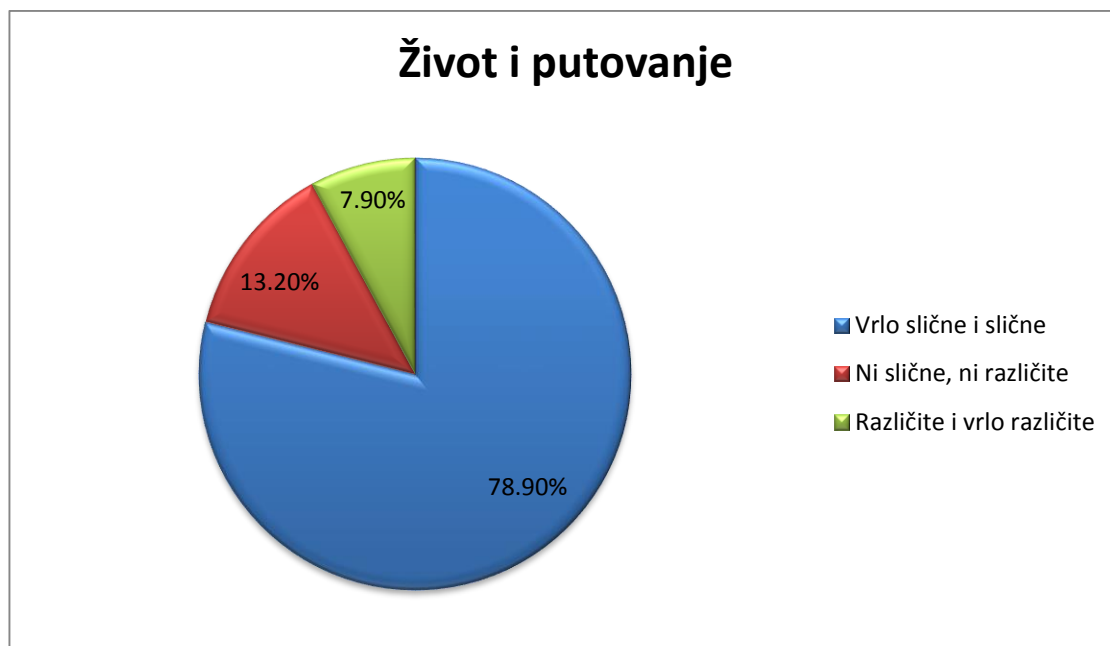
hipoteze. Usprkos tomu, konkretnije procijenjeni cilj ove metafore rezultirao je podjednakim brojem odgovora „slični“ i „različiti“ što pokazuje da se obilježje *konkretnosti* reflektiralo na procjenu obilježja *sličnosti* sukladno s pretpostavkama ovoga istraživanja.

a) Pojmovi *život* i *putovanje*

Grafikoni 9 i 10: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „život“ i „putovanje“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

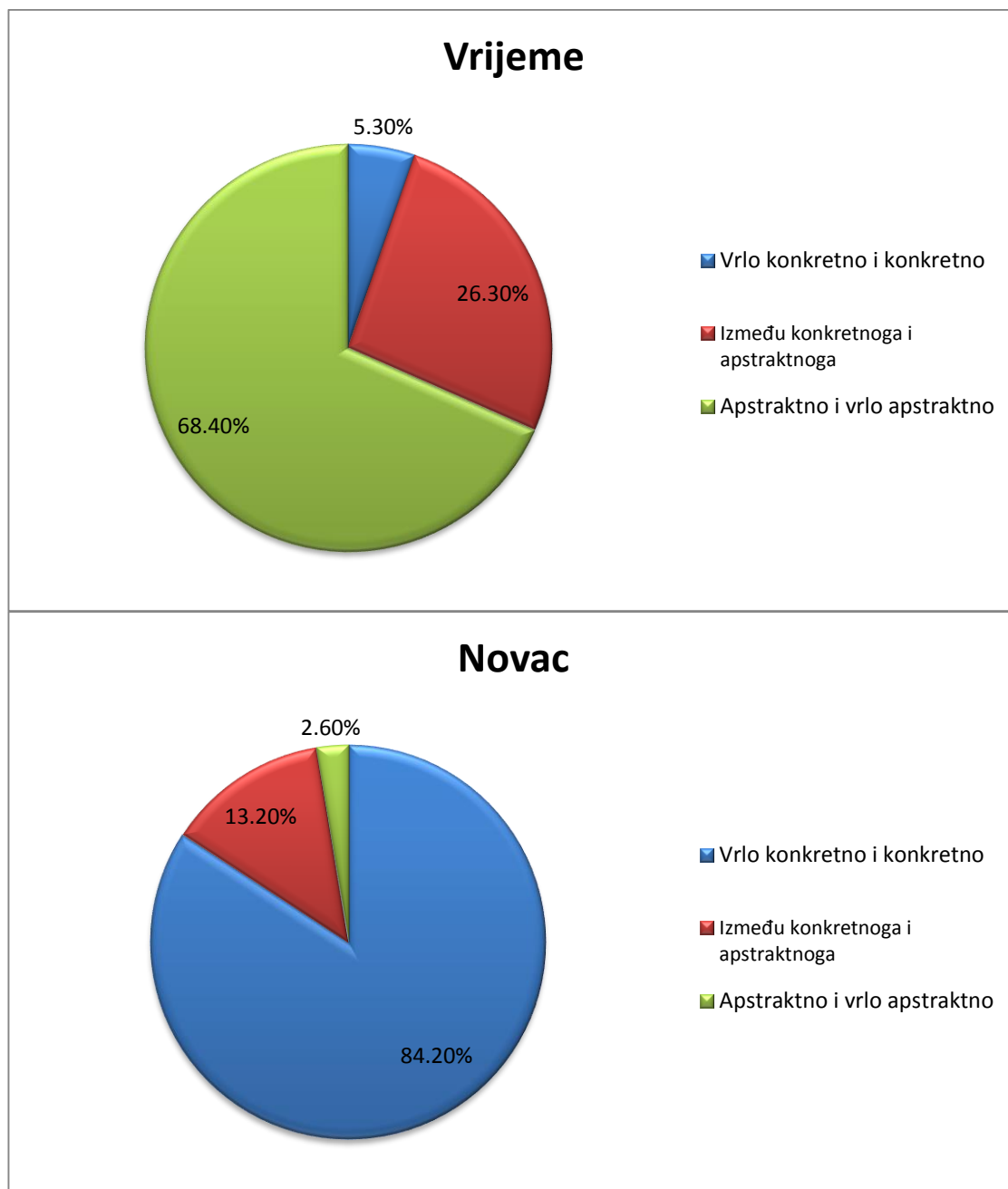
Grafikon 11: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „život“ i „putovanje“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

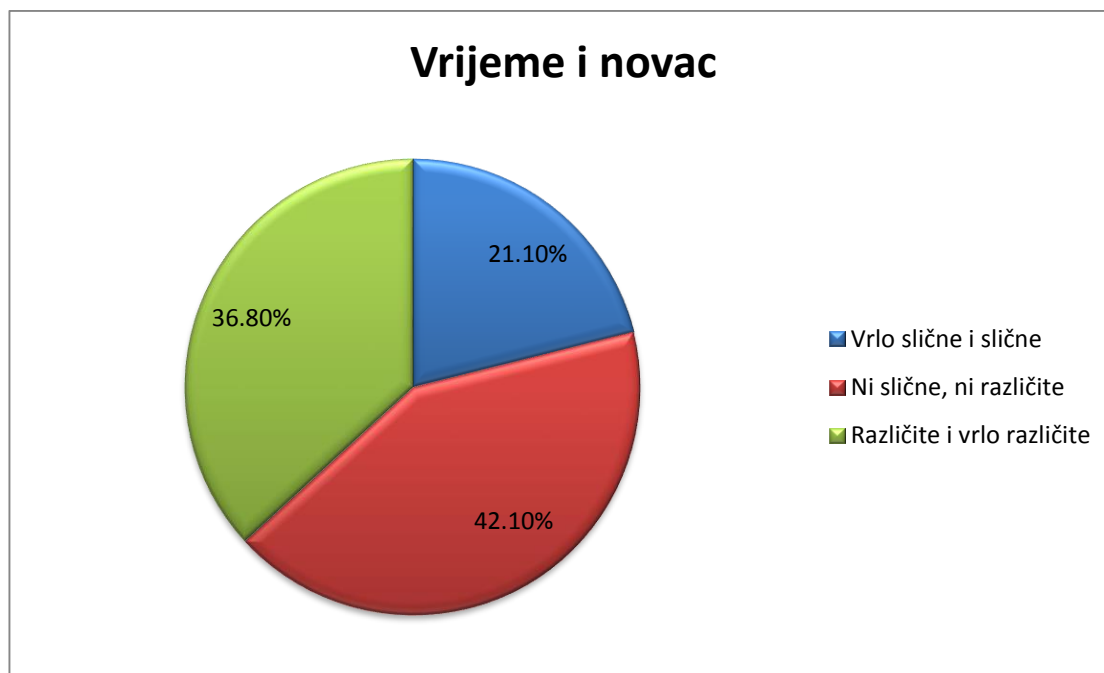
U zadatku s procjenom *konkretnosti*, izvorni pojam *putovanje* metafore *život je putovanje* procijenjen je kao konkretni pojam, dok je ciljni pojam *život* određen apstraktnije (prevladavaju odgovori „između konkretnoga i apstraktnoga“ te „apstraktno“). Takva je procjena očekivana i u skladu je s temeljem druge hipoteze istraživanja. Nadalje, u zadatku s procjenom značenjske *sličnosti* pojmova *život* i *putovanje* najveći broj ispitanika procijenio ih je međusobno sličnima ili vrlo sličnima, pri čemu je ovakav odgovor bio vrlo dominantan (čak 78,9% ispitanika dalo je takvu procjenu). Budući da je u prethodnome zadatku cilj metafore (*život*) procijenjen kao apstraktniji od svoga izvora, procjena velike sličnosti takvoga cilja s izvornim pojmom (*putovanje*) potvrđuje drugu hipotezu istraživanja prema kojoj će se ciljevi procijenjeni apstraktnima smatrati vrlo sličnim svojim izvorima.

b) **Pojmovi vrijeme i novac**

Grafikoni 12 i 13: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „vrijeme“ i „novac“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

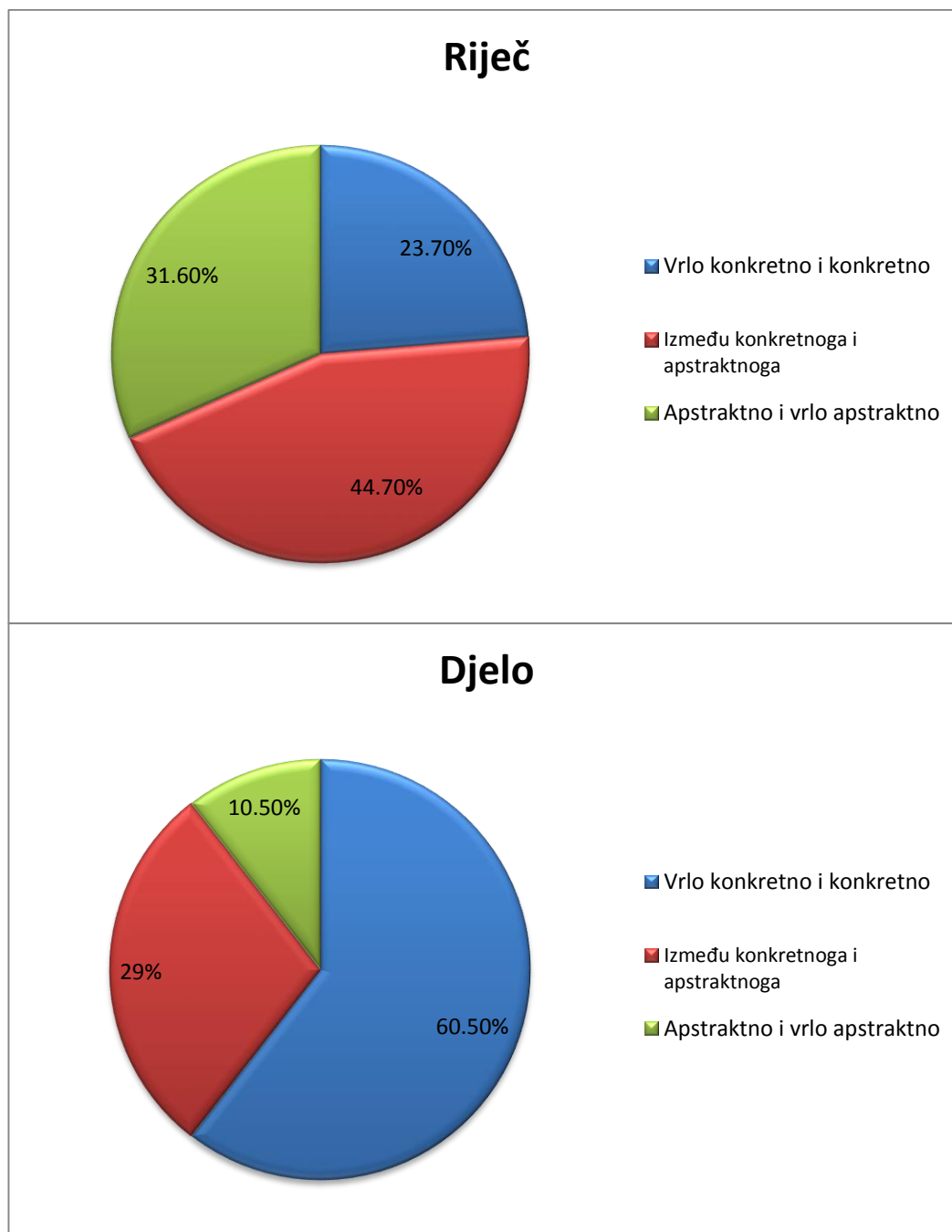
Grafikon 14: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „vrijeme“ i „novac“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

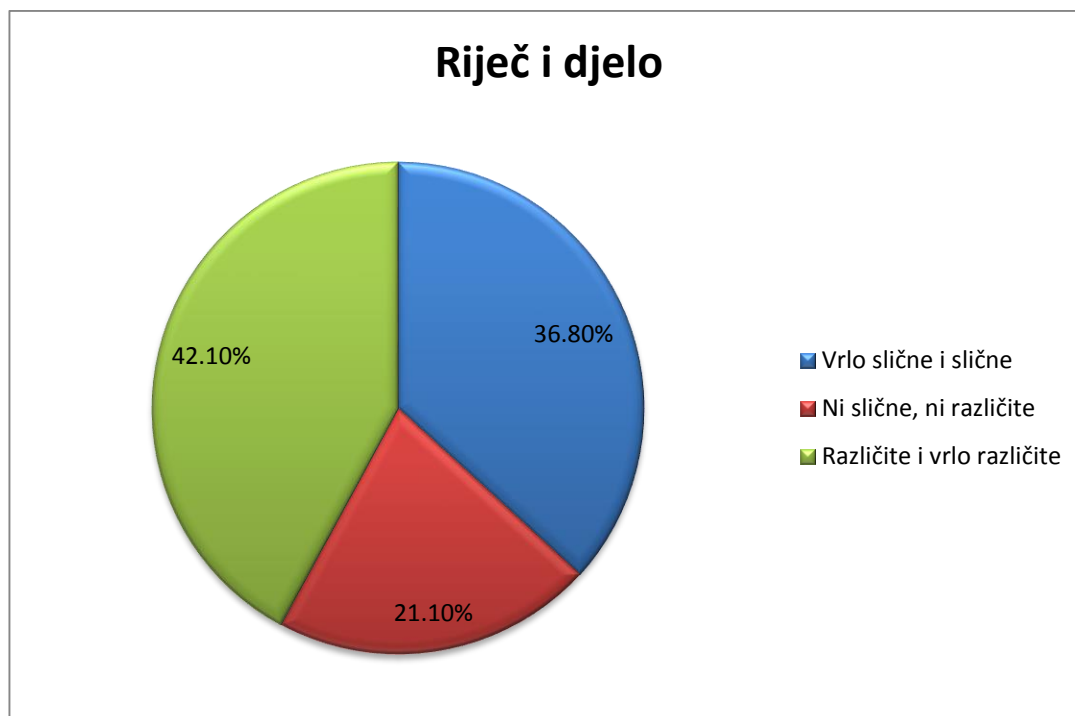
Procjena konkretnosti pojmova u metafori *vrijeme je novac* izvrsno oslikava pretpostavku na kojoj se temelji druga hipoteza – izvorni pojmovi konkretniji su od ciljnih pojmova. U ovome je primjeru izvor *novac* procijenjen kao vrlo konkretan i konkretan kod čak 84,2% ispitanika, a cilj *vrijeme* kao apstraktan i vrlo apstraktan pojam u 68,4% odgovora. Dakle, razlika između izvora i cilja s obzirom na obilježje *konkretnosti/apstraktnosti* pojmova u ovome je slučaju vrlo izražena. Ipak, u trećemu zadatku ovi pojmovi nisu procijenjeni međusobno vrlo sličnima kako bi se očekivalo prema drugoj hipotezi, već je najveći broj ispitanika, njih 42,1%, odabralo odgovor „ni slične, ni različite“ što je središnja vrijednost skale. Stoga ovakva procjena sličnosti ni ne potvrđuje, ali ni ne opovrgava drugu hipotezu istraživanja.

c) **Pojmovi riječ i djelo**

Grafikoni 15 i 16: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „riječ“ i „djelo“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

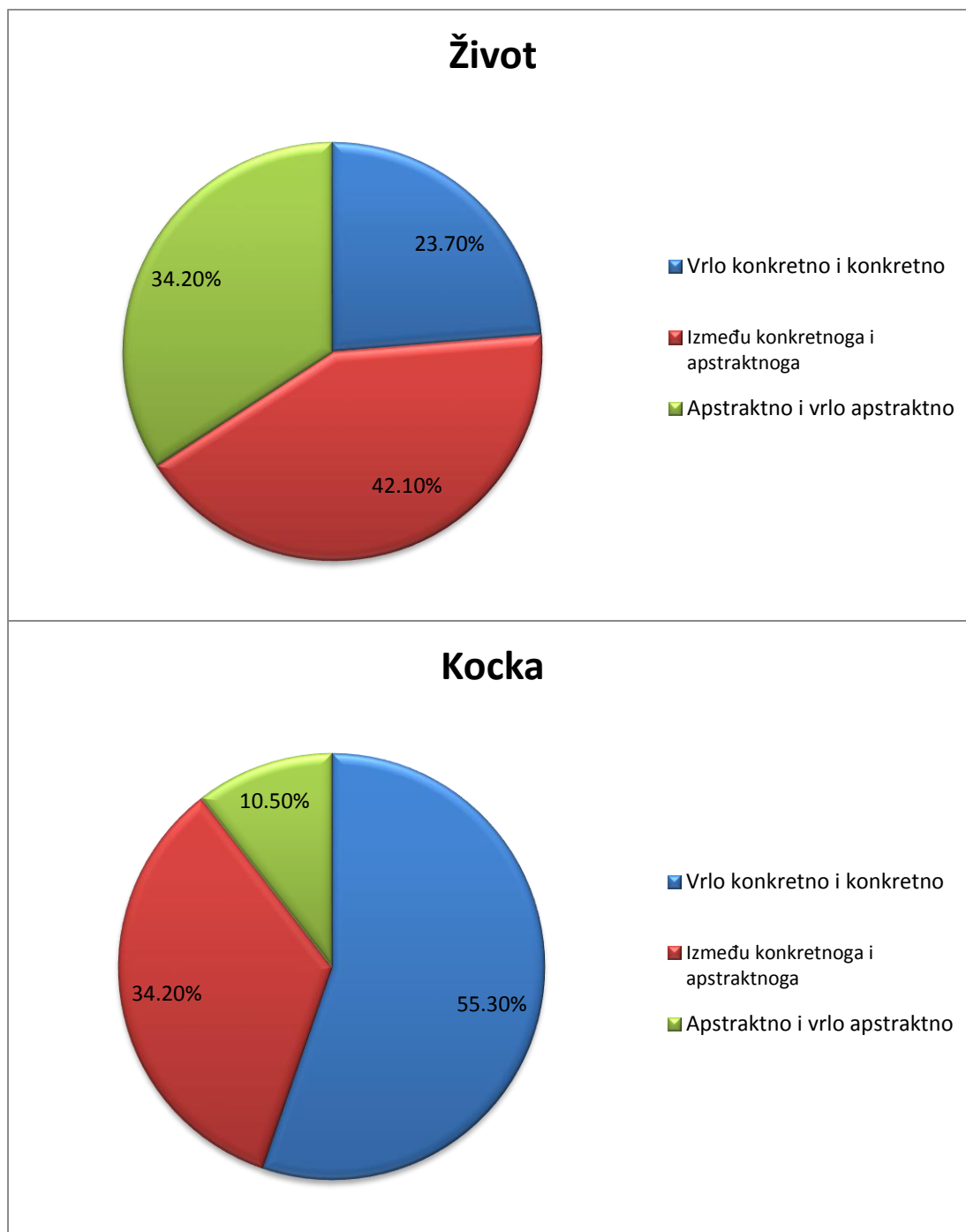
Grafikon 17: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „riječ“ i „djelo“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

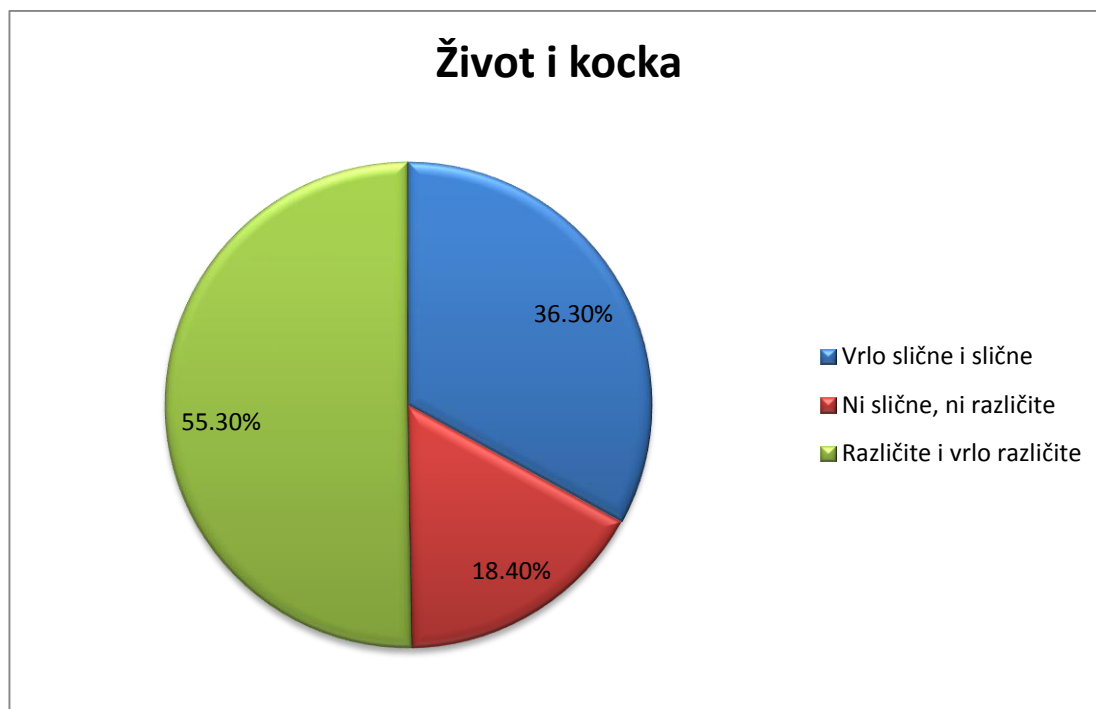
Ciljni pojam *riječ* (u metafori *riječi su djela*) procijenjen je vrijednošću „između konkretnoga i apstraktnoga“ kod 44,7% ispitanika te vrijednošću „apstraktno“ kod 31,6% ispitanika. Suprotno tomu, izvorni pojam *djelo* određen je kao vrlo konkretan i konkretan u 60,5% odgovora. Pretpostavka o procjeni izvora kako konkretnoga pojma, a cilja kao apstraktnoga pojma u ovome je primjeru ostvarena. Rezultati procjene *sličnosti* ne potvrđuju drugu hipotezu prema kojoj se pretpostavlja da će apstraktno procijenjeni ciljevi biti smatrani sličnima svojim izvorima. Naime, iako je u ovome zadatku velik broj ispitanika (36,8%) procijenio pojmove *riječ* i *djelo* značenjski sličnima, pojavljuje se i znatan broj odgovora koji procjenjuje pojmove značenjski različitima (42,1% ispitanika) što onemogućuje potvrdu druge hipoteze.

d) **Pojmovi život i kocka**

Grafikoni 18 i 19: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „život“ i „kocka“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

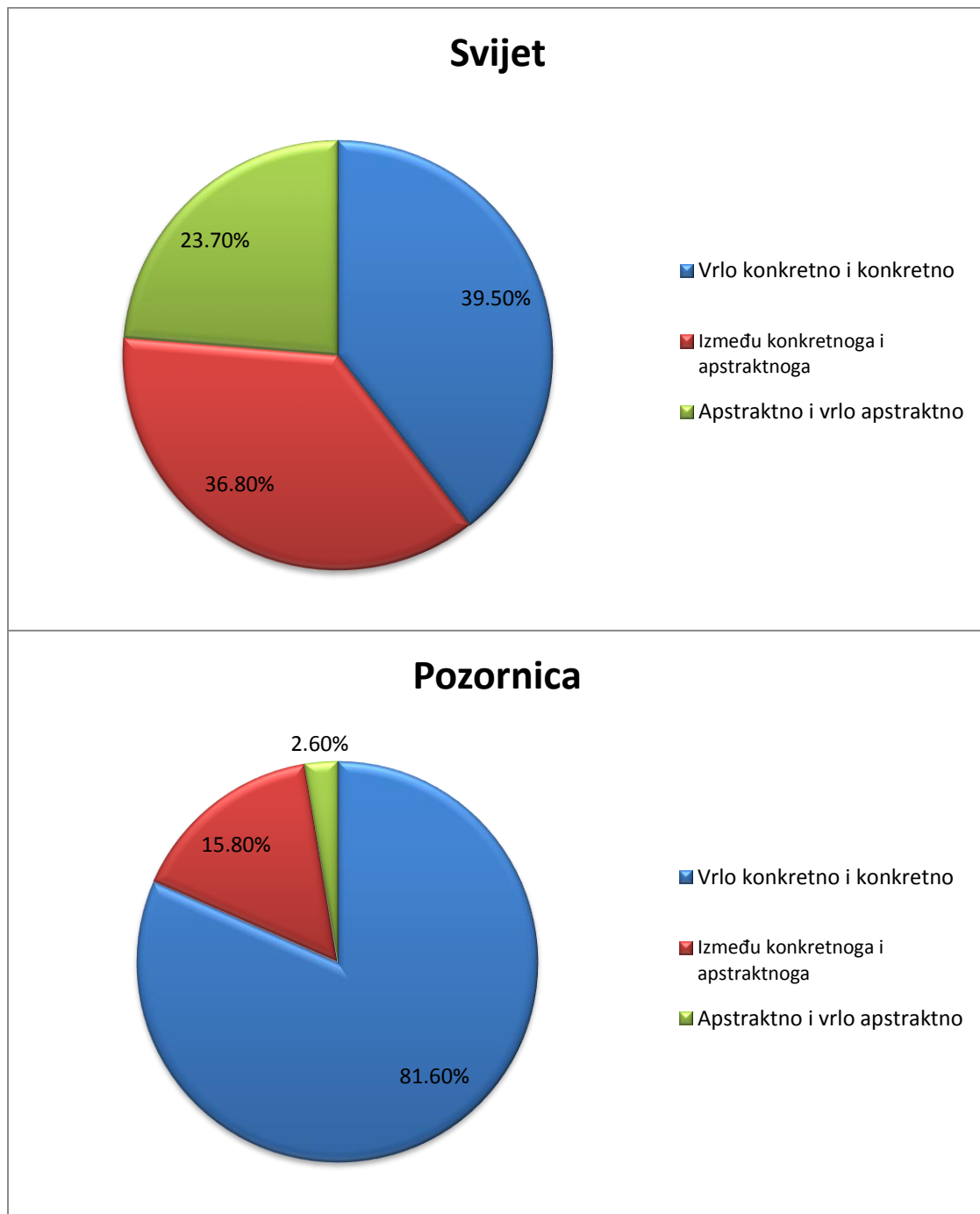
Grafikon 20: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „život“ i „kocka“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

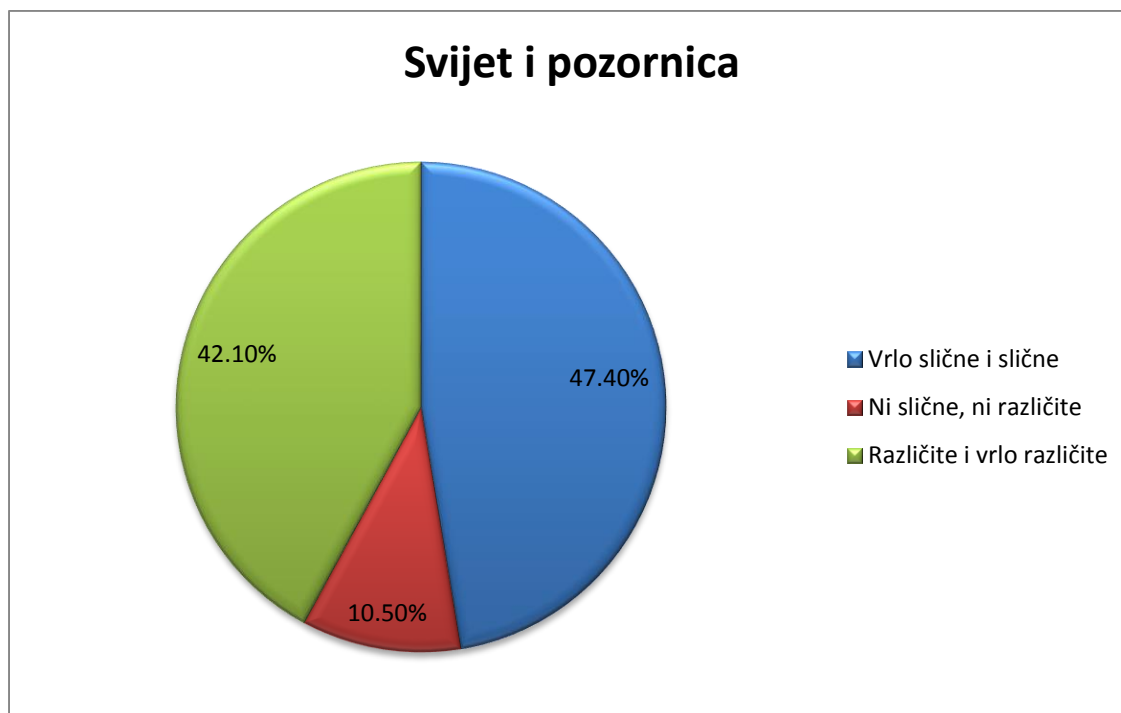
Procjena konkretnosti pojma *kocka* i apstraktnosti pojma *život* koji sačinjavaju metaforu *život je kocka* u skladu je s pretpostavkom istraživanja prema kojoj se izvorni pojmovi procjenjuju značenjski konkretnije od ciljnih pojmova koji su značenjski apstraktniji. Naime, izvor *kocka* 55,3% ispitanika procijenilo je s vrijednošću „konkretno“ i „vrlo konkretno“. Nasuprot tomu, cilj *život* prednjači s procjenom „između konkretnoga i apstraktnoga“ u 42,1% odgovora, te potom slijedi 34,2% odgovora „apstraktno“. Dakle, izvorni je pojam određen značenjski konkretnije od ciljnoga pojma. Međutim, procjena značenjske *sličnosti* pojmova *život* i *kocka* nije u skladu s drugom hipotezom istraživanja koja pretpostavlja veću sličnost među onim izvorom i ciljem u kojemu je cilj apstraktnije procijenjen. Rezultati ovoga primjera pokazuju da je 55,3% ispitanika procijenilo pojmove *život* i *kocka* međusobno različitima što se protivi opisanoj hipotezi. No, velik je broj odgovora koji procjenjuju i sličnost pojmova (36,3% ispitanika), ali je takav rezultat ipak manji od odabira značenjske različitosti.

e) **Pojmovi svijet i pozornica**

Grafikoni 21 i 22: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „svijet“ i „pozornica“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

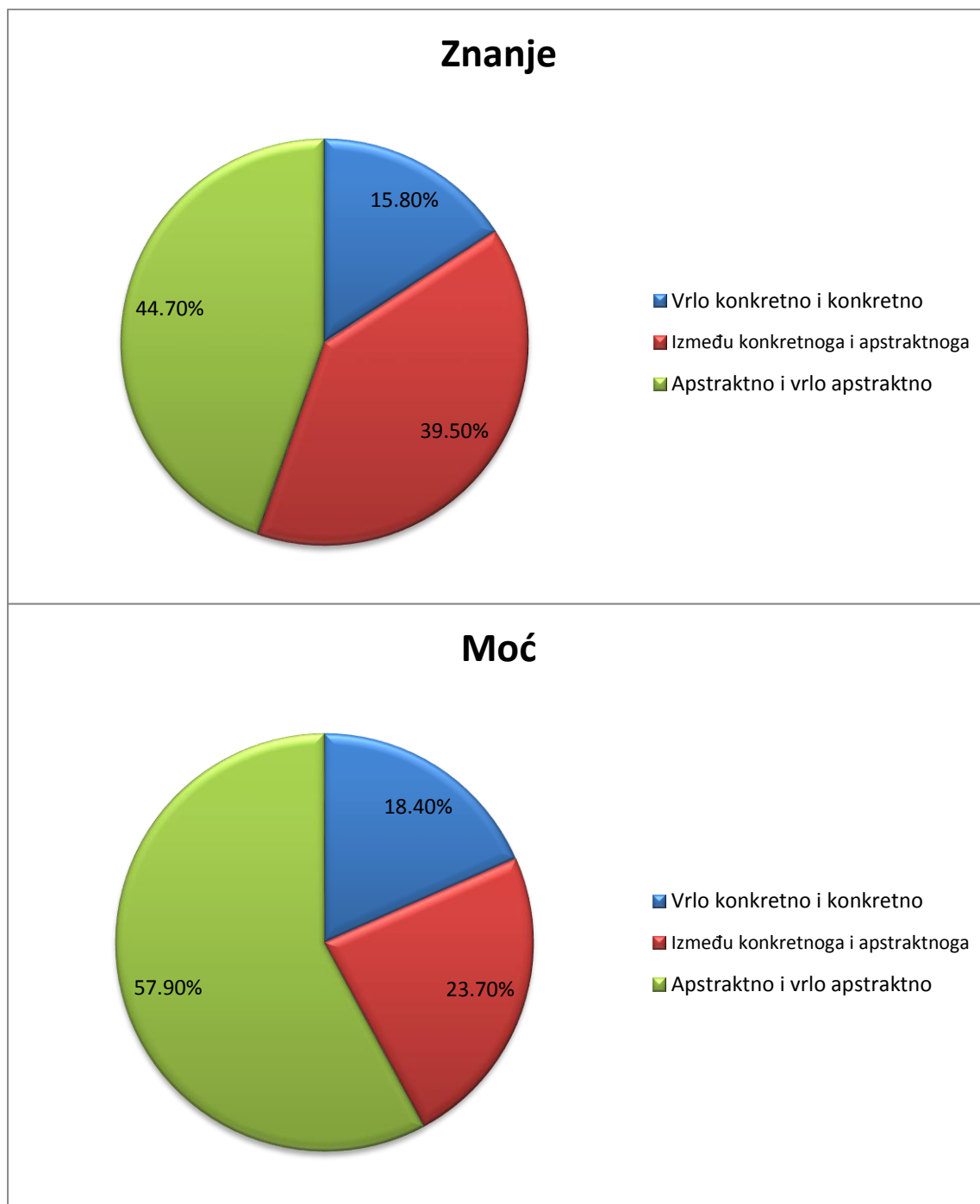
Grafikon 23: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „svijet“ i „pozornica“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

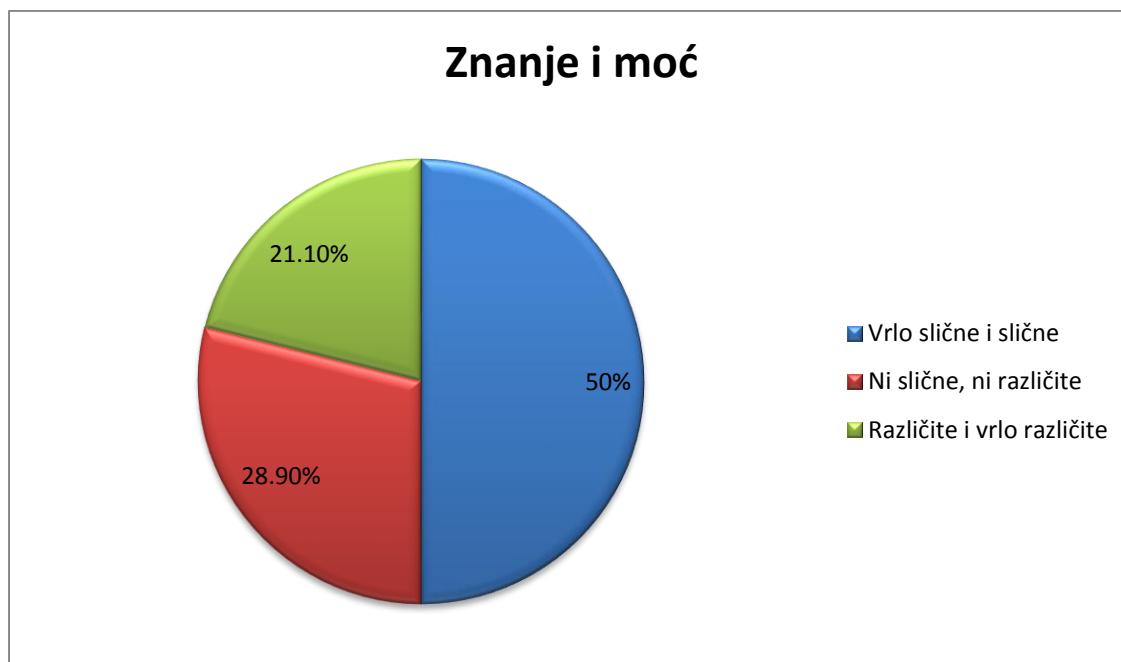
Metafora *svijet je pozornica* u skalarnim zadacima rezultirala je drugačije od preostalih primjera. Naime, u procjeni konkretnosti izvorni pojam *pozornica* kod 81,6% ispitanika procijenjen je konkretno i vrlo konkretno, što je očekivano s obzirom na pretpostavku o konkretnosti izvora i apstraktnosti ciljeva. Međutim, ciljni pojam *svijet* određen je središnjom vrijednošću „između konkretnoga i apstraktnoga“ kod 36,8% ispitanika, a odgovorom „konkretno“ i „vrlo konkretno“ kod 39,5% ispitanika. Procjena cilja konkretnim značenjem nije očekivana i po tomu se ovaj primjer razlikuje od ostalih metafora obuhvaćenih anketom. Procjena značenjske sličnosti pojmova *svijet* i *pozornica* rezultirala je podjednakim brojem odgovora „slične“ i „različite“ pri čemu ove pojmove značenjski sličnima i vrlo sličnima smatra 47,4% ispitanika (što podupire drugu hipotezu), a različitima i vrlo različitima 42,1% ispitanika (što proturječi drugoj hipotezi).

f) **Pojmovi znanje i moć**

Grafikoni 24 i 25: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „znanje“ i „moć“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

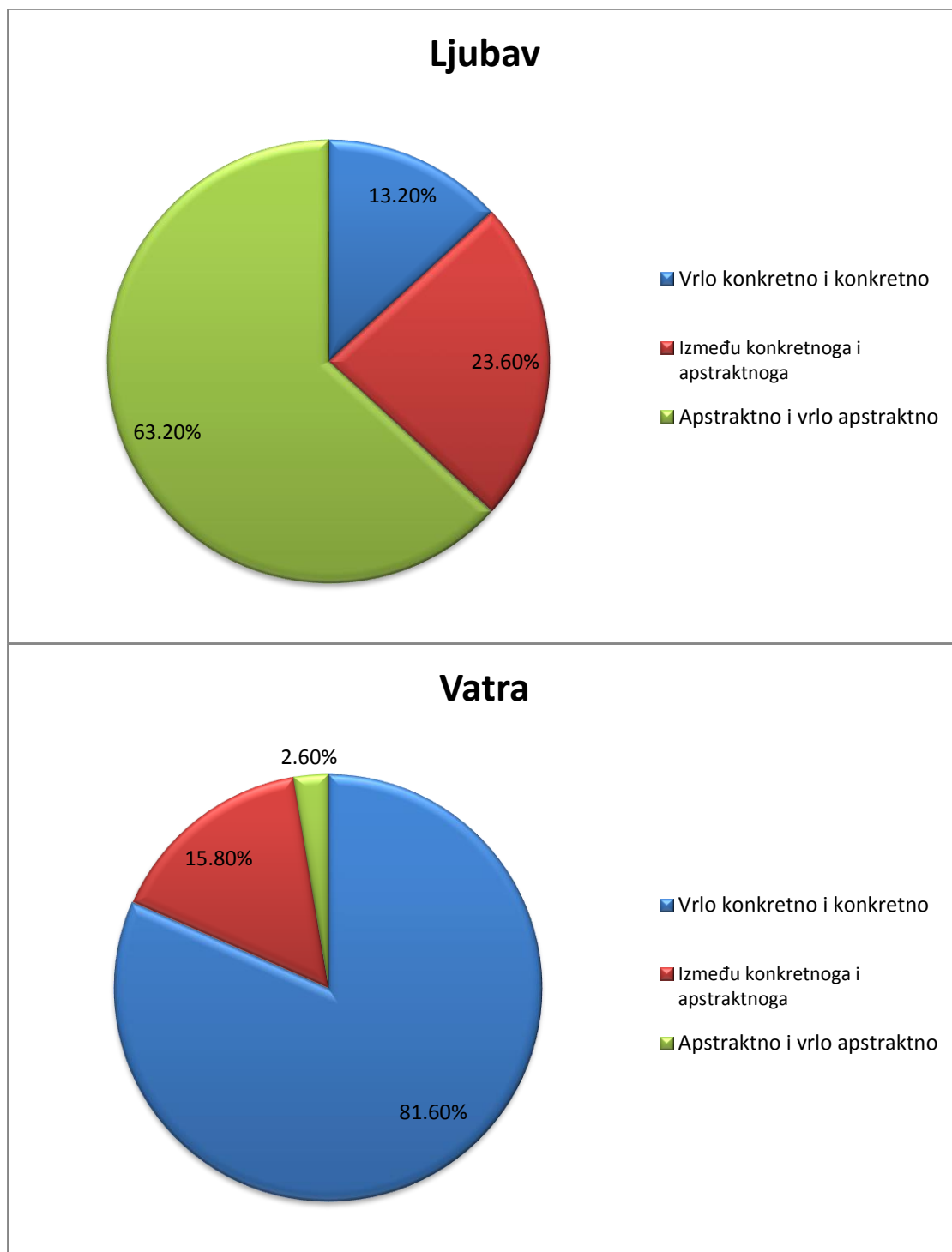
Grafikon 26: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „znanje“ i „moć“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

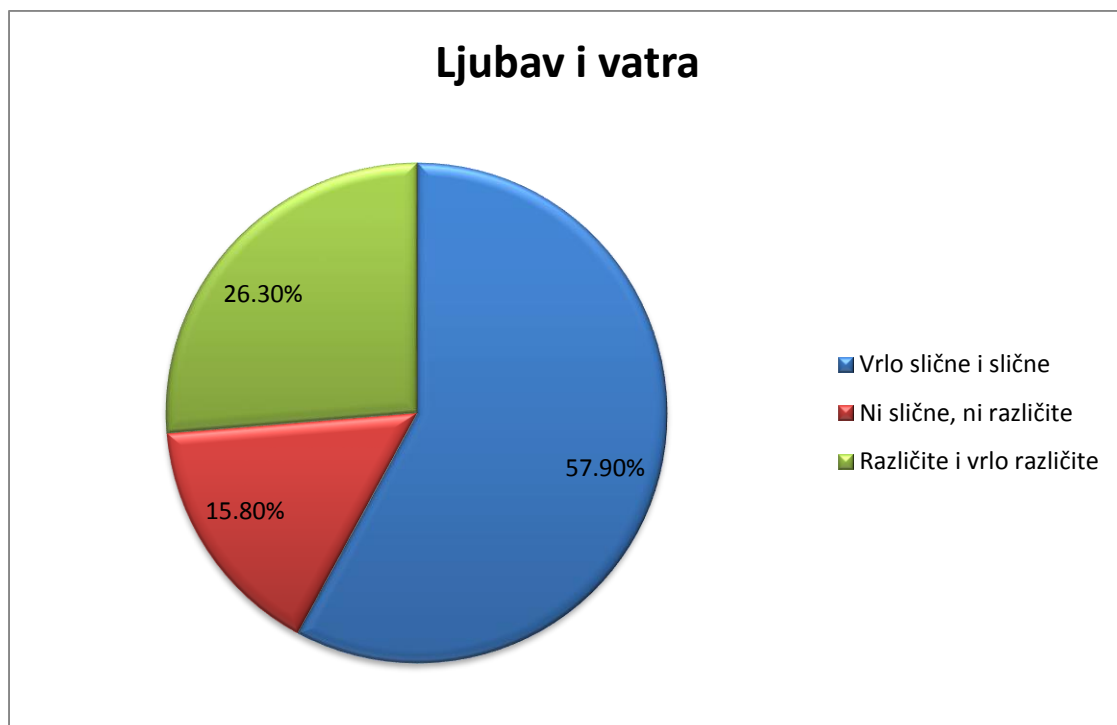
Metafora *znanje je moć* rezultirala je specifičnom procjenom – i izvor i cilj procijenjeni su značenjski apstraktnima. Naime, izvorni pojam *moć* 57,9% ispitanika procijenilo je apstraktnim i vrlo apstraktnim pojmom, a istu je procjenu za ciljni pojam *znanje* dalo 44,7% ispitanika. Takav se rezultat protivi pretpostavci o konkretnosti izvornoga i apstraktnosti ciljnoga pojma. Nadalje, druga hipoteza istraživanja prema kojoj se apstraktno procijenjeni ciljevi smatraju sličnima svojim izvorima potvrđuje se ovim primjerom. Naime, prethodno apstraktno procijenjen ciljni pojam *znanje* u drugom je skalarnom zadatku procijenjen sličnim pojmu *moć* u 50% odgovora ispitanika.

g) **Pojmovi ljubav i vatra**

Grafikoni 27 i 28: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „ljubav“ i „vatra“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

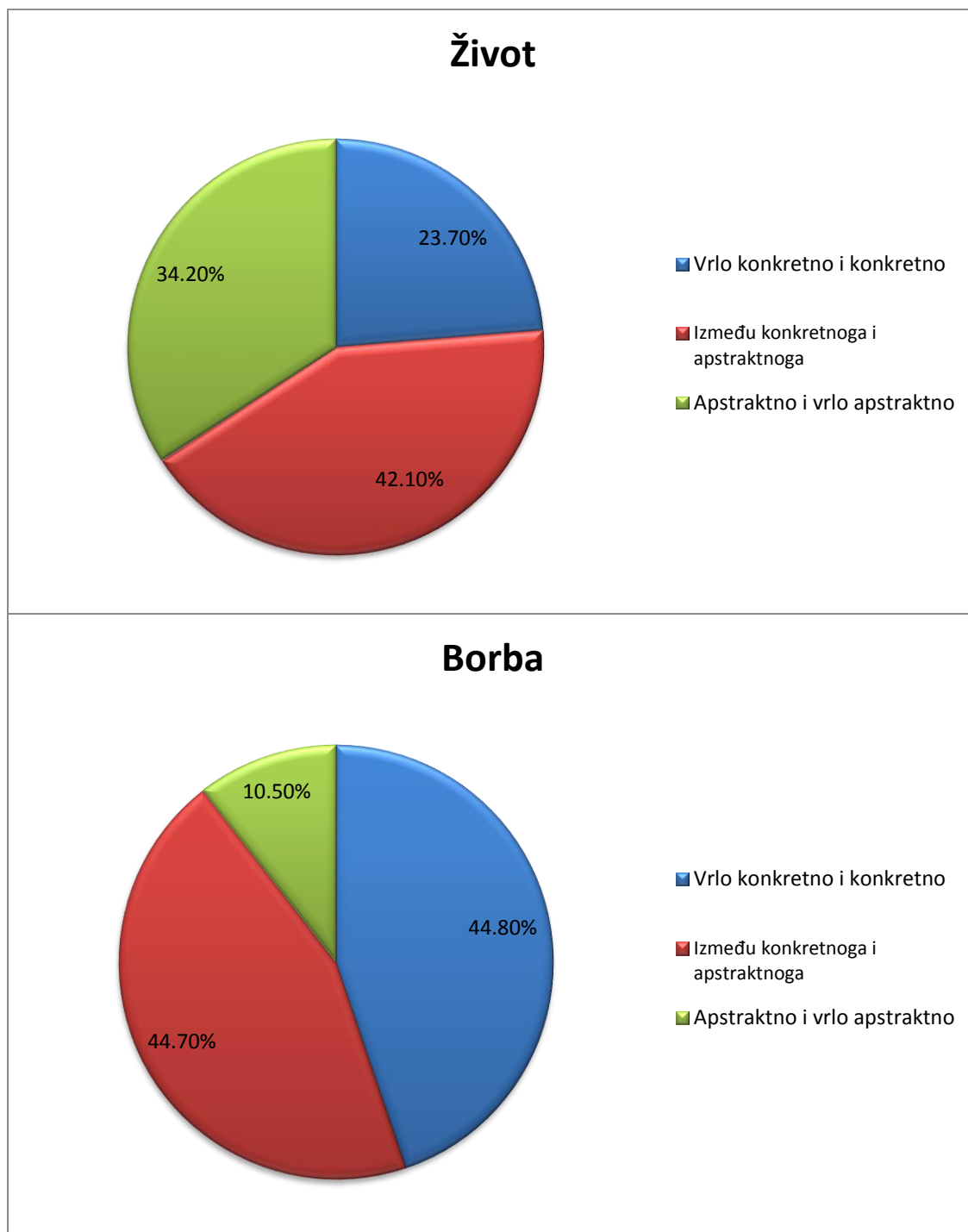
Grafikon 29: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „ljubav“ i „vatra“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

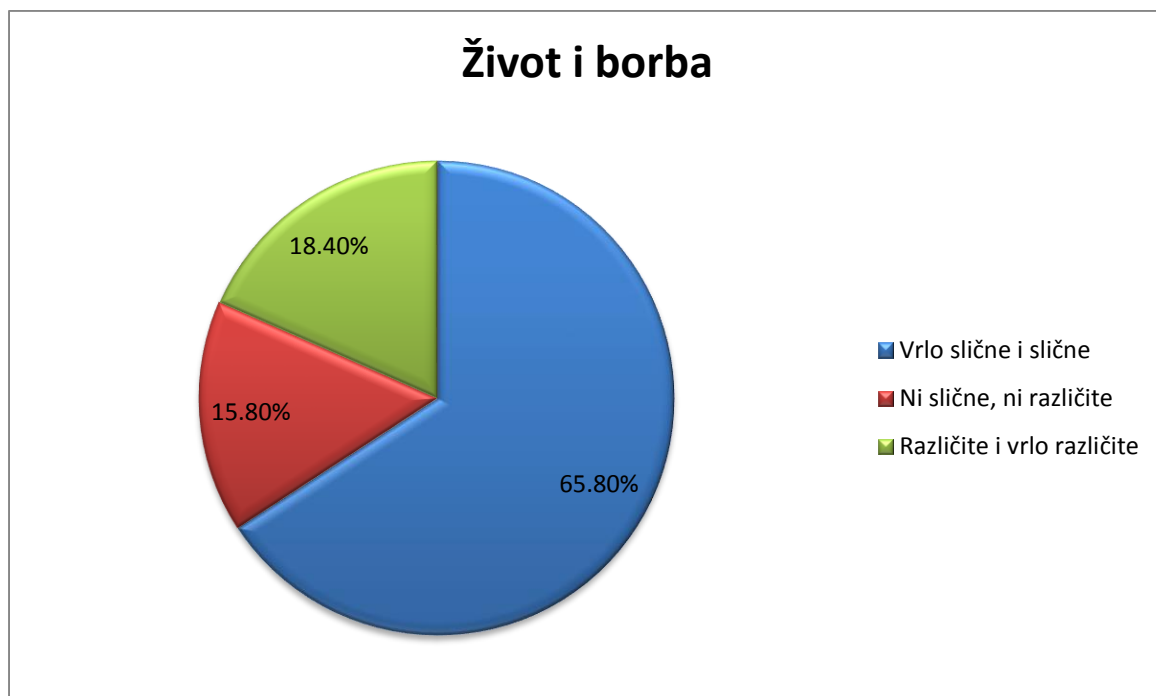
Metafora *ljubav je vatra* jedan je od ponajboljih primjera koji potvrđuju hipoteze ovoga istraživanja. Izvorni pojam *vatra* čak je 81,6% ispitanika procijenilo vrlo konkretnim i konkretnim pojmom, a ciljni pojam *ljubav* 63,2% ispitanika procijenilo je značenjski apstraktnim i vrlo apstraktnim pojmom. Također, prema procjeni *sličnosti*, pojmovi *ljubav* i *vatra* u 57,9% odgovora procijenjeni su vrlo sličnima i sličnima. Naime, ovakvi rezultati izvrsno oslikavaju drugu hipotezu istraživanja – u prvoj se skali izvorni pojam smatra konkretnim, a ciljni pojam apstraktnim, što u drugoj skali omogućuje izraženi odabir značenjske sličnosti između apstraktnoga cilja i izvora metafore.

h) Pojmovi život i borba

Grafikoni 30 i 31: Procjena obilježja konkretnosti pojmova „život“ i „borba“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

Grafikon 32: Procjena obilježja značenjske sličnosti pojmova „život“ i „borba“ (postotak od ukupnoga broja odgovora)

Izvorni pojam *borba* u metafori *život je borba* procijenjen je središnjom vrijednošću „između konkretnoga i apstraktnoga“ kod 44,7% ispitanika te vrijednošću „vrlo konkretno“ i „konkretno“ kod 44,8% ispitanika. Ciljni pojam *život* procijenjen je središnjom vrijednošću „između konkretnoga i apstraktnoga“ kod 42,1% ispitanika te odgovorom „apstraktno“ i „vrlo apstraktno“ kod 34,2% ispitanika. Konkretnost izvora i apstraktnost cilja u skladu je s postavkama ovoga istraživanja. Nadalje, druga hipoteza, koja pretpostavlja izraženu procjenu sličnosti među onim pojmovima u kojima je cilj apstraktan, potvrđuje se i ovim primjerom. Čak 65,8% ispitanika procijenilo je izvorni pojam *borba* i ciljni pojam *život* značenjski sličnima čime se druga hipoteza istraživanja pokazuje ispravnom.

4.3. Četvrti zadatak

U ovome zadatku ispitanici su trebali napisati tri obilježja zajednička izvornome i ciljnome pojmu zadanih metafora. Pritom se postavlja i treća hipoteza ovoga istraživanja prema kojoj će postojati pravilnost u odabiru obilježja, odnosno neka će se obilježja pojavljivati u velikomu broju odgovora ispitanika. Budući da je riječ o osam nominalnih metafora, broj istih odgovora varira od primjera do primjera, ali je postojanje dominantnosti pojedinih obilježjima potvrđeno u svim primjerima. Stoga se može zaključiti da se i treća hipoteza ovoga istraživanja pokazuje točnom, posebice u primjerima metafora *život je kocka* i *svijet je pozornica* u kojima se pojedina obilježja spominju i iznad 20 puta. Također, i preostali primjeri potvrđuju postojanje obilježja koja dominiraju svojom učestalošću nad drugim odgovorima te se u svakom primjeru pojavljuje minimalno jedno obilježje koje je navedeno kod više od petero ispitanika. Stoga se može zaključiti da su svi zadani primjeri ovoga zadatka potvrdili treću hipotezu istraživanja.

a) Pojmovi *život* i *putovanje*

Najčešće zajedničko obilježje pojmova *život* i *putovanje* bilo je obilježje *trajanja* koje je navelo osmero ispitanika istraživanja. Zatim slijede obilježja *užitak* i *uživati* koja se spominju kod petero ispitanika, potom obilježja *kretanje* i *kretati se* također kod petero ispitanika te obilježja *doživjeti* i *doživljaj* koja se pojavljuju pet puta. Najčešće spominjano obilježje *trajanja* pojavljuje se i u prvome zadatku pri nastavljanju metafora, što potvrđuje povezanost kognitivnih i jezičnih reakcija koje se isprepliću kroz različite zadatke ove ankete i dovode do isticanja istih ili sličnih značenjskih obilježja.

b) Pojmovi *vrijeme* i *novac*

U primjeru s usporedbom značenja pojmova *vrijeme* i *novac* 11-ero je ispitanika napisalo obilježja *trošak* i *trošenje* što su ujedno i često isticana obilježja u prvome zadatku u objašnjavanju metafore *vrijeme je novac*. Nadalje, osmero je ispitanika zabilježilo obilježja *potrošiti* i *potrošnost* te također osmero ispitanika obilježja *prolazno* i *prolaznost*. Još petero ispitanika spomenulo je obilježja *vrijediti*, *vrijedi* i *vrijednost*.

c) Pojmovi *riječ* i *djelo*

Jedino obilježje koje se pojavljuje vrlo često pri usporedbi značenja pojmova *riječ* i *djelo* jesu obilježja *utjecaj* i *utjecajno* koja su zabilježena kod sedmero ispitanika istraživanja. Preostala obilježja javljaju se manje od pet puta pa stoga nisu podložna analizi. Obilježje *utjecaj* pojavljuje se i kao često isticano obilježje u prvome zadatku tijekom nastavljanja metafore *riječi su djela*.

d) Pojmovi *život* i *kocka*

Primjer sa zadanim pojmovima *život* i *kocka* izvrsno oslikava treću hipotezu istraživanja. Naime, čak 20-ero ispitanika istaknulo je ista zajednička obilježja – obilježja *rizik*, *riskiranje*, *rizičnost* i *riskirati*. Vrlo velik broj ovih odgovora potvrđuje postojanje pravilnosti u određivanju zajedničkih značenjskih obilježja pojmova obuhvaćenih metaforama, odnosno pronalaženje istih obilježja kod većega broja ispitanika. Nadalje, kod 11-ero ispitanika pojavljuju se obilježja *nepredvidivo* i *nepredvidljivost*, a kod šestero ispitanika obilježja *igra* i *igrati se*. Također, obilježja povezana s *rizikom* i *nepredvidljivosti* pojavljuju se i u prvome zadatku ankete, a ovim su zadatkom dodatno posvjedočeni.

e) Pojmovi *svijet* i *pozornica*

Zajednička značenjska obilježja pojmova *svijet* i *pozornica* potvrđuju treću hipotezu istraživanja, odnosno pokazuju dosljednost odgovora ispitanika prema kojima su neka obilježja dominantna nad drugim obilježjima. Naime, čak 26-ero ispitanika istaknulo je obilježja *glumiti*, *gluma* i *glumci*. Nadalje, kod sedmero ispitanika pojavljuje se obilježje *uloga* te kod petero ispitanika obilježje *maska*. Ova se obilježja često spominju i u prvome zadatku tijekom objašnjavanja metafore *svijet je pozornica*. Navedena obilježja oslikavaju utemeljenost metafore u izvornome konceptu *pozornice*, odnosno *kazališta*, a takve se značenjske odrednice preslikavaju i na ciljni koncept *svijeta*.

f) Pojmovi *znanje i moć*

U ovome primjeru jedina obilježja koja se ističu u značajnijem broju odgovora jesu obilježja *vladati, vladanje i vlast* koja se pojavljuju kod osmero ispitanika. Preostala obilježja spominju se manje od pet puta i zbog premale učestalosti nisu relevantna za analizu. Pojmovi *znanje i moć* stoga potvrđuju treću hipotezu o postojanju pravilnosti u odabiru zajedničkih obilježja samo u jednome obilježju.

g) Pojmovi *ljubav i vatra*

Suprotno prethodnome primjeru, rezultati zajedničkih obilježja pojmova *ljubav i vatra* potvrđuju treću hipotezu u većemu broju obilježja. Primjerice, devetero ispitanika navelo je obilježja *izgarajuće, izgaranje, izgarati i izgorjeti*, zatim sedmero ispitanika obilježja *strast i strastveno* te isto toliko ispitanika obilježja *toplina i toplo*. Nadalje, pet puta pojavljuju se i obilježja *plamen, planuti i rasplamsavanje*, potom pet puta obilježja *opeći se i opekotine* te pet puta obilježja *opasno i opasnost*. Riječ je o značenjskim odrednicama utemeljenim na izvornome konceptu *vatre*, a ova se obilježja pojavljuju i u rečenicama u prvome zadatku ankete.

h) Pojmovi *život i borba*

U analizi pojmova *život i borba* u devet se odgovora pojavljuju zajednička obilježja *pobijediti, pobjeđivati i pobjeda*, zatim u pet odgovora obilježja *porazi te porazi i pobjede* i, naposljetku, u pet odgovora obilježje *boriti se*. Ovakvi rezultati potvrđuju treću hipotezu ovoga istraživanja prema kojoj postoji pravilnost u odabiru zajedničkih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma, odnosno neka se obilježja pojavljuju u većemu broju odgovora od preostalih značenjskih obilježja.

5. ANALIZA REZULTATA POJEDINAČNIH ANKETA

Osim analize zajedničkih rezultata svih ispitanika, mogu se tumačiti i rezultati pojedinačnih anketa. Naime, kod mnogo ispitanika vidljiva je dosljednost u odgovaranju koja vjerojatno proizlazi iz strukturiranosti njihovih mentalnih leksikona. Tako su neki ispitanici u prvome zadatku nastavljali metafore novim metaforičnim izrazima u gotovo svim primjerima, dok su drugi ispitanici bili dosljedni odgovorima s prevođenjem na doslovni jezik.

Primjerice, jedna ispitanica u šest je odgovora (od zadanih osam nominalnih metafora) rabila figurativni jezik. Riječ je o sljedećim odgovorima: 1) *život je putovanje jer nije bitan cilj već je bitno koje putove odabiremo* – upotrijebljena je konceptualna metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE, 2) *riječi su djela jer bole kao kad te netko ošamari* – značenje u domeni EMOCIJA, 3) *život je kocka jer svakome treba onaj broj koji ne dobije* – konceptualna metafora ŽIVOT JE KOCKA, 4) *svijet je pozornica jer svi nosimo maske* – konceptualna metafora SVIJET JE POZORNICA/KAZALIŠTE, 5) *ljubav je vatra jer je lako i teško zapaljiva* – konceptualna metafora LJUBAV JE VATRA, 6) *život je borba jer rezultat može biti i neriješeno* – konceptualna metafora ŽIVOT JE KOCKA.

Nadalje, i kod jednog ispitanika metaforičnost odgovora pojavljuje se u šest primjera: 1) *vrijeme je novac jer je rijetka dragocjenost koja se puni i radom* – konceptualna metafora VRIJEME JE SPREMNIK, 2) *riječi su djela jer je svaka riječ stanoviti pomak u svijetu* – konceptualna metafora RIJEČ JE SILA, 3) *život je kocka jer može vijugati u ovom ili onom smjeru* – konceptualna metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE, 4) *znanje je moć jer pokreće sve* – konceptualna metafora ZNANJE JE SILA, 5) *ljubav je vatra jer, teško ili lako paljena, kad tad plane i toplina se ne gasi* – konceptualna metafora LJUBAV JE VATRA i 6) *život je borba jer je život put od problema do problema* – konceptualna metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE.

Suprotno tomu, dio ispitanika bio je dosljedan odgovorima kojima se metafore prevode na doslovni jezik. Primjerice, jedna je ispitanica u šest odgovora prvoga zadatka odgovarala takvim prevođenjem: 1) *život je putovanje jer smo neprestano na nekoj novoj lokaciji s obzirom na životni stadij*, 2) *vrijeme je novac jer prolaskom vremena gubimo ili dobivamo novac*, 3) *riječi su djela jer ono što govorimo izaziva reakciju*, 4) *život je kocka jer smo stalno suočeni s rizičnim odlukama*, 5) *svijet je pozornica smo suočeni s neprestanim prezentiranjem sebe* i 6) *znanje je moć jer njime kontroliramo ljude i situacije*.

Nadalje, još je jedna ispitanica nastavila metafore ovim tipom odgovora u šest primjera: 1) *život je putovanje jer ima početak i kraj*, 2) *riječi su djela jer se njima također može djelovati*, 3) *život je kocka jer je nepredvidljiv*, 4) *svijet je pozornica jer se sve zapravo temelji na prividu*, 5) *znanje je moć jer čovjek zna kako je može pribaviti* i 6) *ljubav je vatra jer jednako djeluje na unutrašnje stanje čovjeka*.

Ove ankete dodatno utvrđuju prvu hipotezu istraživanja prema kojoj ispitanici najčešće odgovaraju na zadane nominalne metafora dvama tipovima odgovora – prevođenjem na doslovni jezik ili metaforičnim značenjima. U pojedinačnim anketama vidljiva je dosljednost jednoj vrsti odgovora, barem kod većine ispitanika, što može upućivati na sklonost procesima rezoniranja u prvome tipu odgovora ili na zadržavanje na figurativnoj razini jezika i mišljenja u drugome tipu odgovora. Razumijevanje metaforičnih značenja u mentalnome leksikonu tako je kod ispitanika obuhvaćalo uglavnom iste procese tumačenja svojstvene njegovoj mentalnoj strukturi. Također, pojavljuju se i odstupanja u kojima se isprepliću metaforični i doslovni tip odgovora kod istoga ispitanika, ali je tendencija jednomu tipu poimanja i razumijevanja metafora ipak znatnije izražena u rezultatima većine anketa.

6. DISKUSIJA

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da temeljne pretpostavke kognitivne lingvistike nalaze uporište i u hrvatskome jeziku. Naime, prema rezultatima prvoga zadatka, objašnjavanje zadanih metafora doslovnim jezikom ili metaforičkim izrazima odražava funkcioniranje koncepata u mentalnome leksikonu pa se pri analizi rezultata jezična razina nužno isprepliće s kognitivnom razinom. Tako, primjerice, u velikomu broju metaforičkih odgovora jezična konstrukcija proizlazi iz konceptualnih metafora koje povezuju dvije konceptualne domene i time omogućuju izraze utemeljene na izvornoj domeni koji se značenjski preslikavaju i na ciljnu domenu.

Budući da se konceptualna metafora opisuje već od radova Georgea Lakoffa i Marka Johnsona²³, njezina je prisutnost u kognitivnolingvističkoj literaturi vrlo raširena, a ovim se istraživanjem proširuje i na empirijski provjerenim rečenicama hrvatskoga jezika. Nadalje, velika zastupljenost metaforičkih odgovora u prvome zadatku potvrđuje i *teoriju o poetičnosti uma* Raymoda W. Gibbsa²⁴ prema kojoj su figurativni jezik i figurativno mišljenje inherentni dio uma, a uporaba metafora u jeziku ne uključuje nužno prevođenje na doslovni jezik, već se pri nastavljanju metafore može ostati i na metaforičkoj razini razumijevanja. Upravo su tako, u velikomu broju primjera, ispitanici ovoga istraživanja nastavili zadane metafore novim metaforičkim izrazima, uglavnom utemeljenima na različitim konceptualnim metaforama. Primjerice, najmanje metaforičnih odgovora javlja se u metafori *vrijeme je novac* (kod 21,1% ispitanika), a najviše u metafori *ljubav je vatra* (čak 84,2% ispitanika). Nadalje, vrlo se često pojavljuju i odgovori kojima se zadane metafore prevode na doslovni jezik; postotak takvih odgovora kreće se od minimalno 10,5% (u metafori *ljubav je vatra*) do maksimalno 60,5% (u metafori *riječi su djela*). Treći tip odgovora – subjektivne asocijacije utemeljene na osobnome iskustvu – ne mogu se svrstati ni u jedan od pretpostavljenih tipova odgovora, a u rezultatima ove ankete takvi se odgovori pojavljuju vrlo rijetko (od minimalne zastupljenosti, 0%, u metafori *svijet je pozornica*, do maksimalne zastupljenosti, 28,9%, u metafori *vrijeme je novac*).

Dakle, rezultati istraživanja u skladu su s prvom hipotezom istraživanja kojom se pretpostavljaju dva osnovna tipa odgovora – a) odgovori kojima se prevodi na doslovni jezik

²³ Lakoff, George; Johnson, Mark (1980, 2003²) *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. Chicago.

²⁴ Gibbs, Raymond W., Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.

te b) odgovori koji sadrže metaforična značenja. Rezultati prvoga zadatka pokazuju da je prva hipoteza u većini odgovora potvrđena jer su se odgovori uglavnom mogli raspodijeliti u jedan od dvaju pretpostavljenih tipova i pritom su se mogle pronaći i dosljednosti u isticanju pojedinih obilježja.

I psiholingvistička perspektiva jezičnoga razumijevanja potkrijepljena je ovim istraživanjem. Naime, prema teoriji Jean Aitchison²⁵ jezično procesiranje funkcionira prema načelima *interaktivne aktivacije*, odnosno pobuđivanjem velikoga broja poveznica među reprezentacijama jezičnih jedinica mentalnoga leksikona koje se potom, procesima suzbijanja i pobuđivanja, smanjuju sve do odabira odgovarajuće leme. Može se pretpostaviti da su i ispitanici ovoga istraživanja tijekom odgovaranja na anketne zadatke aktivirali brojne poveznice među čvorovima²⁶ svojih mentalnih leksikona na temelju kojih su potom provodili suzbijanja suvišnih odabira sve do pronalaska odgovarajućih jezičnih jedinica (primjerice, jezičnih jedinica *ljubav, vatra, život, putovanje, riječ, djelo* itd.). Takva se aktivacija odvija iznimno velikom brzinom pa se može pretpostaviti da je riječ o *paralelnome procesiranju* u kojemu se više procesa odvija istodobno.

Nadalje, rezultati ankete mogu se interpretirati i prema *modelu interaktivnoga aktiviranja* (Aitchison, 1994: 208). Prema ovome modelu semantički i fonološki modul u međusobnoj su interakciji, a podaci tijekom jezičnoga procesiranja putuju oboma smjerovima. Tako su ispitanici ovoga istraživanja, nakon pročitanih zadanih metafora u prvome zadatku, morali aktivirati velik broj povezanih značenjskih jedinica u semantičkim modulima svojih mentalnih leksikona. Taj se broj jedinica postupno smanjivao te su, prije samoga odabira, procesirani podaci poslani i fonološkim modulima. U fonološkomu se modulu pronalaze fonetsko-fonološke forme koje odgovaraju aktiviranim lemapa i takve se forme potom povratnom spregom vraćaju u semantički modul. Komunikacija među modulima traje sve do odabira odgovarajuće leme i odgovarajućega glasovnog oblika. Budući da je u anketi riječ o pisanome jezičnom modalitetu, glasovni se oblici zamjenjuju grafemskom formom, a pritom su aktivni i jezično-motorički procesi pisanja.

Jean Aitchison primarno je usmjerena na opisivanje mentalnoga leksikona pri čemu procesi razumijevanja nisu obuhvaćeni detaljnim razmatranjima. Naime, *model*

²⁵ Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

²⁶ „Čvor (eng. *node*) – jedinica u sustavu aktivacijskog modela prepoznavanja; svaki relevantni element, odnosno svaka riječ koju govornik ima u svom jeziku, tj. mentalnom leksikonu, ima svoj čvor“ (Erdeljac, 2009: 313).

interaktivnoga aktiviranja primarno opisuje proces jezične proizvodnje, ali mogućnost iskazivanja i, prethodno tomu, mogućnost obrade primljenoga jezičnog podražaja, nužno uključuju procese razumijevanja jezičnih jedinica. U tome bi se segmentu *model interaktivnoga procesiranja* Jean Aitchison mogao povezati s teorijom o fazama u procesu razumijevanja metafore Raymonda W. Gibbsa (1994: 116). Prema Gibbsu, prva faza u procesu razumijevanja metafore naziva se *shvaćanjem* (eng. *comprehension*) – odvija se nesvjesno i obuhvaća pronalaženje odgovarajućega značenja u mentalnome leksikonu, uključujući pritom sve razine jezičnoga procesiranja. Druga je faza *prepoznavanje* (eng. *recognition*) i u njoj metaforička značenja pobuđena prethodnom fazom postaju osviještena. Iz toga proizlazi i faza *interpretacije* (eng. *interpretation*) koja obuhvaća kasne produkte razumijevanja te svjesnu refleksiju na procesirana značenja koja se sada promatraju i s obzirom na kontekst jezične uporabe. Posljednja faza, *prosudba* (eng. *appreciation*) neobavezni je dio jezičnoga razumijevanja pri kojemu se prosuđuje estetska vrijednost metafore ili njezina primjerenost u situaciji kazivanja.

Istim fazama razumijevanja prolazili su i ispitanici ovoga istraživanja provodeći pritom procese potrebne za poimanje figurativnoga jezika. Dakle, isprva su nesvjesno pobuđivali metaforička značenja u svojim mentalnim leksikonima, potom su ih svjesno prepoznavali i zatim interpretirali s obzirom na jezični kontekst te, opcionalno, prosuđivali u situaciji jezične uporabe. Nakon provedenoga *procesa* razumijevanja dobiven je *produkt* razumijevanja koji omogućuje početak jezičnoga proizvodnja, odnosno aktivaciju procesiranja po *modelu interaktivnoga aktiviranja*. Odgovaranje na metafore zadane anketom podrazumijevalo je provedbu procesa razumijevanja kroz četiri faze te jezičnu proizvodnju po *modelu interaktivne aktivacije*, i takva se procedura ponavljala u svakome primjeru zadatka.

Nadalje, rezultati skalarnih zadataka usporedivi su s temeljnim odrednicama rada *Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification* skupine autora Tan, Barbota, Mourgues i Grigorenko²⁷ u kojemu se *sličnost* i *konkretnost* smatraju temeljnim obilježjima metafore. Pritom se metafore s apstraktnim ciljem koji dijeli veliku sličnost s izvorom smatraju kognitivno zahtjevnijima od metafora s konkretnijim ciljem koje dijele manju sličnost s izvornim pojmom. Tomu je bliska druga hipoteza ovoga istraživanja prema kojoj se metafore s apstraktnim ciljem procjenjuju

²⁷ Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

sličnijima svojim izvorima od metafora s konkretnim ciljem. Budući da konkretnim pojmovima odgovara jasnija, lakše odredljiva mentalna reprezentacija, takvi će pojmovi biti reprezentacijski više međusobno diferencirani od apstraktnih pojmova čija je mentalna slika manje jasna i manje precizna. Apstraktnost stoga omogućuje lakše uspoređivanje s drugim konceptima iz čega proizlazi procjena većega stupnja sličnosti. Suprotno tomu, konkretnost doprinosi boljem razlikovanju značenja i takvi se pojmovi teže određuju međusobno sličnima jer se njihove mentalne reprezentacije znatnije razlikuju.

U skladu s drugom hipotezom rezultirale su četiri metafore zadane anketom. Riječ je o metaforama *život je putovanje*, *znanje je moć*, *ljubav je vatra* i *život je borba* u kojima su apstraktno procijenjeni ciljevi smatrani sličnima svojim izvorima. U metaforama *riječi su djela* i *život je kocka* procjena *sličnosti* i *različitosti* između izvornoga i ciljnoga pojma rezultirala je podjednakim zbrojem odgovora baš kao i metafora s konkretno procijenjenim ciljem – *svijet je pozornica*. Posljednja metafora, *vrijeme je novac*, procijenjena je središnjom vrijednosti „ni slične, ni različite“ čime se ne podupire, ali ni ne opovrgava druga hipoteza.

Naposljetku, treća hipoteza ovoga istraživanja potvrđena je u rezultatima svih primjera. Naime, u određivanju zajedničkih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma zadanih metafora pojavile su se pravilnosti, odnosno neka su se obilježja pojavljivala znatno češće od drugih obilježja. Tako se, primjerice, uz metaforu *život je kocka* pojavljuju obilježja *rizik*, *riskiranje*, *rizičnost* i *riskirati* kod čak 20-ero ispitanika, a uz metaforu *svijet je pozornica* isticana su obilježja *glumiti*, *gluma* i *glumci* kod 26-ero ispitanika. Riječ je o obilježjima koja se često navode i pri nastavljanju metafora u prvome zadatku što dodatno potvrđuje strukturiranost mentalnih leksikona ispitanika ovoga istraživanja. Pronalaženje zajedničkih obilježja izvora i cilja podrazumijeva pretraživanje značenjskih informacija pohranjenih u dugotrajnome pamćenju i provođenje selekcije sve do odabira konačnoga značenja. Pritom se ponovno uključuje pobuđivanje i suzbijanje aktiviranih jezičnih jedinica (na značenjskoj, ali i fonetsko-fonološkoj razini), a taj proces odabiranja temelji se na *modelu interaktivnoga aktiviranja*.

Rezultat velikoga broja istih odgovora može se tumačiti sličnostima u strukturiranosti mentalnih leksikona ovih ispitanika, a takve sličnosti vjerojatno proizlaze iz zajedničkoga jezičnog i izvanjezičnog znanja. Tako su, tijekom odabira obilježja, ispitanici pobuđivali iste značenjske jedinice koje reflektiraju kulturološku pozadinu i opće znanje hrvatskih govornika.

7. ZAKLJUČAK

Rezultati ovoga istraživanja oslikavaju relevantnost teme razumijevanja metafore iz različitih lingvističkih aspekata. Primarno je riječ o psiholingvističkoj perspektivi prema kojoj se figurativnost jezika i mišljenja razmatra s obzirom na funkcioniranje mentalnoga leksikona. Razumijevanje metafora u mentalnome leksikonu neiscrpna je tema, a ovim se istraživanjem takve spoznaje proširuju i na hrvatski jezik. Pritom su posebno značajni rezultati prvoga zadatka ankete koji je ispitanicima omogućio slobodnu misao i jezičnu reakciju tijekom razumijevanja i tumačenja metafora. Time su ispitanici mogli slijediti vlastitu strukturu mentalnoga leksikona i pobuđivati one jezične jedinice koje bi rabili i u stvarnoj jezičnoj uporabi. Stoga se slobodnom ispitanikovom interpretacijom metafora u ovome zadatku pokušalo približiti njegovu mentalnom leksikonu bez navođenja na odgovor i bez utjecanja na procese i produkte razumijevanja.

Nadalje, skalarnim zadacima obuhvaćena je i znanstveno relevantna procjena obilježja *sličnosti* i *konkretnosti* koja su, prema lingvističkoj literaturi²⁸, osnovna obilježja metafora. Posljednjim se zadatkom dodatno provjeravala pravilnost u pronalaženju zajedničkih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma pri čemu su rezultati pokazali da se neka zajednička obilježja doista ističu znatno češće od drugih obilježja.

Rezultati ankete potvrdili su sve tri postavljene hipoteze: 1) nastavljanje metafora prevođenjem na doslovni jezik ili metaforičnim izrazima, 2) utjecaj veće procjene apstraktnosti cilja na procjenu veće sličnosti između izvornoga i ciljnoga pojma te 3) postojanje pravilnosti u isticanju zajedničkih značenjskih obilježja izvornoga i ciljnoga pojma. Time je anketa omogućila razmatranje razumijevanja metafore kroz ispitivanje različitih segmenata koji sačinjavaju figurativni jezik i figurativno mišljenje. Pritom se jezična i konceptualna razina nužno isprepliću, a analiza rezultata mora obuhvaćati tumačenje obiju tih razina.

Također, rezultati pronalaze uporište i u psiholingvističkim teorijama poput *modela interaktivnoga aktiviranja* Jean Aitchison²⁹, *teorije o poetičnosti uma* Raymonda W. Gibbsa³⁰

²⁸ Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.

²⁹ Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

³⁰ Gibbs, Raymond W., Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.

te u kognitivnolingvističkim postavkama o konceptualnim metaforama Georgea Lakoffa i Marka Johnsona³¹.

Prema *modelu interaktivnoga aktiviranja* oblikovana je jezična proizvodnja potrebna za zapisivanje odgovora u anketi. Riječ je o procesima pobuđivanja i suzbijanja lema i fonetsko-fonoloških formi u mentalnome leksikonu sve do odabira odgovarajućega značenja i glasovnoga oblika. Tomu prethode procesi razumijevanja zadanih metafora (Gibbs, 1994: 116) koji obuhvaćaju faze *shvaćanja, prepoznavanja, interpretacije i prosudbe*.

Nadalje, velik broj metaforičnih odgovora ispitanika potvrđuje *teoriju o inherentnosti figurativnoga jezika* u umu govornika Raymonda W. Gibbsa³². Budući da su ispitanici često rabili metaforična značenja bez prethodnoga prevođenja na doslovni jezik, može se pretpostaviti da je i figurativni jezik inherentan umu baš kao i doslovni jezik, ali pritom svaki od tih jezika funkcionira prema vlastitim načelima. Stoga ispitanici nisu nužno morali prevoditi zadane metafora na doslovni jezik, već su mogli provesti razumijevanje i nastavljanje metafora novim metaforičnim značenjima zadržavajući se pritom na figurativnoj razini jezika i mišljenja. Također, metaforičnost odgovora ispitanika ovoga istraživanja uglavnom je utemeljena na konceptualnim metaforama u kojima se spajanjem dviju konceptualnih domena omogućuje uporaba različitih jezičnih izraza koji proizlaze iz izvorne domene, ali su provođenjem metafore značenjski primjenjivi i u ciljnoj domeni. Riječ je o vrlo plodnim misaonim strukturama iz kojih proizlaze brojni odgovori ove ankete koji posvjedočuju važnost kognitivnolingvističke perspektive proučavanja metafora i u hrvatskome jeziku.

Budući da su rezultati istraživanja pokazali utemeljenost psiholingvističkih postavki, ovim se radom proširuje psiholingvistička perspektiva proučavanja metafora i na rečenice hrvatskoga jezika. Pritom su pravilnosti u odgovorima ispitanika odražavale strukturiranost mentalnih leksikona hrvatskih govornika koji dijele slične jezične i misaone principe, odraze jezičnoga i kulturološkoga konteksta. Razmatranja figurativnoga jezika i figurativnoga mišljenja u mentalnim leksikonima govornika hrvatskoga jezika omogućuju interdisciplinarno proširenje saznanja o jezičnom i misaonom funkcioniranju metaforičnosti, što čini tek dio mogućih interpretacija složene pojave razumijevanja metafora.

³¹ Lakoff, George; Johnson, Mark (1980, 2003²) *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. Chicago.

³² Gibbs, Raymond W., Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.

8. LITERATURA

1. Aitchison, Jean (1987, 1994²) *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.
2. Aristotel (1955³) *O pesničkoj umetnosti*. Prev. Đurić, M. N. Kultura. Beograd.
3. Erdeljac, Vlasta (2009) *Mentalni leksikon*. Ibis grafika. Zagreb.
4. Gagné, Christina; Friedman, Alinda; Faries, Jeremiah (1996) Effect of Priming on the Comprehension of Predicative Metaphors. *Metaphor and Symbolic Activity*. Vol. 11 No. 2. 125–143.
5. Kövecses, Zoltán (2010) *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford University Press. New York.
6. Kövecses, Zoltán (2005) *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge University Press. UK.
7. Lakoff, George; Johnson, Mark (1980, 2003²) *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press. Chicago.
8. Mužić, Vladimir (1968) *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Svjetlost. Sarajevo.
9. Raymond W. Gibbs Jr. (1994) *The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge University Press. USA.
10. Tan, Mei; Barot, Baptiste; Mourgues, Catalina; Grigorenko, Elena L. (2013) Measuring metaphors: Concreteness and similarity in metaphor comprehension and gifted identification. *Educational & Child Psychology*. Vol. 30 No. 2. The British Psychological Society. 89–100.
11. Utsumi, Akira; Sakamoto, Maki (2011) Indirect Categorization as a Process of Predicative Metaphor Comprehension. *Metaphor and Symbol*. Vol. 26 No. 4. Psychology Press. 299–313.

9. IZVORI

Računalna baza *Google*: <https://www.google.hr/>

10. PRILOZI

10.1. Anketa

I. ZADATAK

Dovršite rečenice onako kako vam prvo padne na pamet. Zanima nas vaša prva misao, bez duljega promišljanja. **Nema pogrešnih odgovora.**

OGLEDNI PRIMJER: Ljubav je rat jer ju je lako započeti i teško završiti.

1. Život je putovanje jer _____.
2. Vrijeme je novac jer _____.
3. Riječi su djela jer _____.
4. Život je kocka jer _____.
5. Svijet je pozornica jer _____.
6. Znanje je moć jer _____.
7. Ljubav je vatra jer _____.
8. Život je borba jer _____.

II. ZADATAK

Na skali od 1 (**vrlo konkretno**) do 5 (**vrlo apstraktno**) odredite koliko su navedene riječi konkretne (koliko su dostupne osjetilima). Svoj odgovor zabilježite znakom **x** u odgovarajućoj kućici.

		1	2	3	4	5
		VRLO KONKRETNO	KONKRETNO	IZMEĐU KONKRETNOGA I APSTRAKTOGA	APSTRAKTO	VRLO APSTRAKTO
1	Život	☐	☐	☐	☐	☐
2	Putovanje	☐	☐	☐	☐	☐
3	Vrijeme	☐	☐	☐	☐	☐
4	Novac	☐	☐	☐	☐	☐
5	Riječ	☐	☐	☐	☐	☐
6	Djelo	☐	☐	☐	☐	☐
7	Kocka	☐	☐	☐	☐	☐
8	Svijet	☐	☐	☐	☐	☐
9	Pozornica	☐	☐	☐	☐	☐
10	Znanje	☐	☐	☐	☐	☐
11	Moć	☐	☐	☐	☐	☐
12	Ljubav	☐	☐	☐	☐	☐
13	Vatra	☐	☐	☐	☐	☐
14	Borba	☐	☐	☐	☐	☐

III. ZADATAK

Na skali od 1 (**vrlo slično**) do 5 (**vrlo različito**) odredite koliko su dvije riječi značenjski slične. Sličnost značenja podrazumijeva postojanje zajedničkih obilježja (u karakteru, izgledu, količini i sl.). Svoj odgovor zabilježite znakom **x** u odgovarajućoj kućici.

	1	2	3	4	5
	VRLO SLIČNE	SLIČNE	NI SLIČNE, NI RAZLIČITE	RAZLIČITE	VRLO RAZLIČITE
1 Život i putovanje	☐	☐	☐	☐	☐
2 Vrijeme i novac	☐	☐	☐	☐	☐
3 Riječ i djelo	☐	☐	☐	☐	☐
4 Život i kocka	☐	☐	☐	☐	☐
5 Svijet i pozornica	☐	☐	☐	☐	☐
6 Znanje i moć	☐	☐	☐	☐	☐
7 Ljubav i vatra	☐	☐	☐	☐	☐
8 Život i borba	☐	☐	☐	☐	☐

IV. ZADATAK

Napišite nekoliko zajedničkih obilježja dvaju pojmova (zajedničke karakteristike, vizualna obilježja, sličnosti u značenjima itd.). **Nema pogrešnih odgovora.**

OGLEDNI PRIMJER: Ljubav i rat: boriti se, žrtvovati se, doživjeti pobjede i poraze.

1. Život i putovanje: _____, _____, _____.
2. Vrijeme i novac: _____, _____, _____.
3. Riječ i djelo: _____, _____, _____.
4. Život i kocka: _____, _____, _____.
5. Svijet i pozornica: _____, _____, _____.
6. Znanje i moć: _____, _____, _____.
7. Ljubav i vatra: _____, _____, _____.
8. Život i borba: _____, _____, _____.

Hvala na sudjelovanju.

10.2. Tablični prikaz objedinjenih rezultata metafora prema kriterijima istraživanja

Tablica 1: Prikaz objedinjenih rezultata za osam nominalnih metafora prema kriterijima istraživanja (ukupno 38-ero ispitanika)

	1. ZADATAK						2. ZADATAK			3. ZADATAK		
METAFORA	Doslovni jezik %	Metaforički izrazi %	Subjektivne asocijacije %	Frazemi %	IZVOR I CILJ		Konkretno %	Između apstraktnoga i konkretnoga %	Apstraktno %	Slični %	Ni slični, ni različiti %	Različiti %
Život je putovanje	42,1	47,4	10,5	/	C	život	23,7	42,1	34,2	78,9	13,2	7,9
					I	putovanje	65,8	26,3	7,9			
Vrijeme je novac	50,0	21,1	28,9	/	C	vrijeme	5,3	26,3	68,4	21,1	42,1	36,8
					I	novac	84,2	13,2	2,6			
Riječi su djela	60,5	34,2	5,3	/	C	riječ	23,7	44,7	31,6	36,8	21,1	42,1
					I	djelo	60,5	29,0	10,5			
Život je kocka	55,3	34,2	7,9	7,9	C	život	23,7	42,1	34,2	36,3	18,4	55,3
					I	kocka	55,3	34,2	10,5			
Svijet je pozornica	15,8	81,6	2,6	/	C	svijet	39,5	36,8	23,7	47,4	10,5	42,1
					I	pozornica	81,6	15,8	2,6			
Znanje je moć	47,4	31,6	10,5	10,5	C	znanje	15,8	39,5	44,7	50,0	28,9	21,1
					I	moć	18,4	23,7	57,9			
Ljubav je vatra	10,5	84,2	5,3	/	C	ljubav	13,2	23,6	63,2	57,9	15,8	26,3
					I	vatra	81,6	15,8	2,6			
Život je borba	10,5	81,6	7,9	/	C	život	23,7	42,1	34,2	65,8	15,8	18,4
					I	borba	44,8	44,7	10,5			

